

MARCZIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2022/5-6 szám

Tartalom

Villám

- [Náluk minden beszél](#)

Emlékezet

- [Friedrich Nietzsche: Imígyen szóla Zarathusztra](#)
- [Nándi Mihály: Mese melegében](#)
- [Dull Ernő: Migránsok](#)
- [Stancsics Erzsébet: Tolerancia](#)
- [Földeák Iván: Aki megakadt a történelem torkán](#)
- [Ballai László: Magyar odüsszeia](#)

Délibáb

- [Rainer Maria Rilke: Az idegen](#)
- [Rainer Maria Rilke: A fiú](#)
- [Ballai László: Szepes Erika, Orpheusz kitharáját tartó](#)
- [Szepes Erika: 186 szó](#)
- [Köves István: Túlélőnek lenni kötelesség](#)
- [Köves István: Fű nő a sínek között](#)
- [Karinthy Frigyes: Társadalom](#)
- [Lukáts János: Rókacsapda](#)
- [Deák Mór: Beléndek](#)
- [Képes Gábor: Bolygók](#)
- [Képes Gábor: Jég-tánc](#)
- [Ádám Tamás: Hegyi beszéd a jótékonyságról](#)
- [Ádám Tamás: Hegyi beszéd a megbocsátásról](#)

Húrok

- [Ballai László: Markó Ivánra emlékezve](#)
- [Nándi Mihály: Cura](#)

Tekintet

- [Ballai László honlapja](#)
 - [Vasáros András honlapja](#)
-

Villám

Náluk minden beszél

„Náluk minden beszél, de semmitem sikerül, semmitem jut befejezésre. Minden kotkodácsol, de van-e még olyan, aki nyugodtan akarna tojásán ülni, hogy azt kiköltse?”

Friedrich Nietzsche

Emlékezet

Friedrich Nietzsche: Imígyen szóla Zarathusztra

– *Az új bálványról* –

Valahol vannak még népek és nyájak, de nem nálunk, én véreim: itt államok vannak.

Állam? Mi az? Nosza, nyissátok ki fületeket, mert most a népek haláláról szólok.

„Állam”, ez a neve a szörnyetegnek, amely lehidegebb minden szörnyeteg között. Hidegen hazudik is; és ez a hazugság csúszik-mászik ki szájából: „Én, az Állam, vagyok a Nép”.

Hazugság ez! Teremtők valának, akik a népeket teremték és föléjük szegzének hitet és szeretetet: imígyen szolgálák az életet.

De megsemmisítők ők, akik cselet vetnek sokaknak és államnak nevezik: pallóst és száz éhes vágyat szegeznek föléjük.

Ahol van még nép, nem érti az államot és gyűlöli mint álnok tekintet s bűnt az erkölcs és jog ellen.

Ezt a jelt adom néktek: minden népnek megvan a maga nyelve jót, gonoszat szólni: ezt nem érti a szomszéd. Erkölcsre, jogra tulajdon beszédet talált ki.

Ámde az állam a jó és gonosz minden nyelvén hazudik; s valamit beszél, hazudik – s valamije van, lopta azt.

Hamis rajta minden; lopott fogakkal harap, ő, a harapós. Hamisak még belei is.

Jó és gonosz nyelv zavara: ezt a jelt adom néktek mint az állam jelét. Valóban, halni-akarást jelent ez a jel! Valóban, a halál prédikátorainak int!

Szerfölött sokan születnek: a fölöslegések számára találták ki az államot!

Lám, hogyan csalogatja magához a fölöslegeseket. Hogyan nyeli, rágdossa őket és kérődzik rajtuk!

„Nincs a földön nagyobb nálamnál: az Isten rendező ujjá vagyok én” – így bögg a fenevad. És nemcsak hosszú fülűek és rövid szeműek borúlnak előtte térdre! Óh, nagy lelkek ti, bennetek is dörmögi sötét hazugságait! Óh kifürkészi a dús szíveket, amelyek örömetst tékozolják magukat!

Igen, titeket is kifürkész, a régi isten legyőzőit! Elfáradtatok a harcban, s fáradságtok íme az új bálványt szolgálja!

Hősöket és érdemdúsakat szeretne maga körül az új bálvány! Szívesen sütkérezik jó lelkiismeretek verőfényében ő, a hideg szörnyeteg!

Mindeneket meg akar *néktek* adni, ha *ti* imádandjátok, ő, az új bálvány, imígyen vásárolja meg magának a ti erényetek fényét és büszke szemetek tekintetét.

Horogra akarja keríteni veletek a fölöslegeseket! Igen, pokoli praktika találtatott itt ki, a halál paripája, isteni tisztelet cicomájában csörögve!

Valóban, tömeges halál találtatott itt ki, amely magát életként dicsőíti: valóban szívyszerinti szolgálat ez a halát minden prédikátorának!

Államnak hívom, ahol mindenek méregivók, jók és gonoszok: államnak, ahol mindenek elveszejtik magukat, jók és gonoszok: államnak, a hol mindenek lassú öngyilkossága „az élet”-nek hivatik.

Lám, ezek a fölöslegesek! Ellopkodják a föltalálók míveit és a bölcsék kincsét: míveltségnek hívják lopásukat – és minden nyavalyává és gonosszá változik kezükben!

Lám, ezek a fölöslegesek! Mindig nyavalyásak, kihányják epéjüket és újságnak nevezik. Elnyeldesik egymást s még megemészteni sem tudják egymást.

Lám, ezek a fölöslegesek! Gazdagságot szereznek és egyre jobban szegényednek véle. Hatalmat akarnak és először a hatalom feszítő vasát: sok pénzt – ezek a nemtehetősek!

Lám, mint másznak, ezek a gyors majmok! Átmásznak egymáson és imígyen vonszolják egymást iszapba és mélységbe.

Mindnyájan a trónhoz iparkodnak: ez a bogaruk – mintha a boldogság trónon ülne! Gyakorta iszap ül a trónon – és gyakorta a trón is iszapon.

Őrülteknek látom valahányát és mászó majmoknak és túlhevülteknek. Bűzösségét érzem bálványuknak, a hideg fenevadnak: bűzösséget érzem valamennyiüknek, ezeknek a bálványimádóknak.

Én véreim! Avagy meg akartok-e fúlni szájuk és éhes vágyaik gőzében? Még jobb, ha szétzúzzátok az ablakokat és a szabadba ugortok!

Ugyan térjete ki a bűzösségnek! Távozzatok a fölöslegesek bálványimádásától!

Ugyan térjete ki a bűzösségnek! Távozzatok ezeknek az emberáldozatoknak gőzéből!

Még most is szabad a föld nagy lelkeknek. Magoknak lakók és párosán lakók számára még sok üres hely van, amelyek körül csöndes tengerek illata lengedez.

Még most is szabad a nagy lelkeknek a szabad élet.

Valóban, aki kevéssel bír, annál kevésbé bíratik: dicsértessék a szűkös szegénység!

Csak, ahol az állam megszűnik, csak ott kezdődik az ember, aki nem fölösleges: ott kezdődik a szükséges ember dala, ez az egyetlen, pótolhatatlan dallam.

Ott, a hol az állam *megszűnik* – nosza tekintsetek oda, én véreim! Nem látjátok, nem látjátok a szivárványt és az emberfölötti emberhez vezető hidakat?

Imígyen szóla Zarathustra.

Wildner Ödön fordítása

Nándi Mihály: Mese melegében

Mit lehet kihozni egy melegszúrból? Egy olyanból, amelyet járványidőszakban a kijárási tilalom után rendeztek, és amelyről a kikergetett rendőrök előtt, táskájában kábítószerrel az ereszcatornán próbált menekülni valaki. Nem akar ki, egy főember: ő fogalmazta meg Kormányország alkotmányát.

Minden demokratikus országban vele bukott volna a miniszterelnök is. Kormányország ellenzéke is felhördült, és minden jóérzésű ember felháborodott. De Kormányországban az ellenzéknek nincsenek sajtóorgánumai. Azok csak a kormánynak lehetnek. Azokon pedig szétkürtölték, hogy az általános iskolákban szexuális propaganda folyik annak érdekében, hogy a kisgyermeket operálják át. A kislányokat kisfiúvá, a kisfiúkat pedig kislánnyá.

Ez persze felháborítóbb, mint a miniszterelnök embere a melegszúron.

Közben az ellenzék népszavazást kezdeményezett a kormány teljesen elhibázott politikájával

kapcsolatban. Várható volt a győzelem, ezért Kormányország apparátusa elutasította a – törvényeinek mindenben megfelelő – kezdeményezést, ugyanakkor az országgyűlési választások napjára népszavazást írt ki abban a kérdésben, egyetértenek-e a választópolgárok azzal, hogy az általános iskolákban szexuális propagandát folytassanak a gyermekek átoperálása érdekében.

Meg is érkeztek időben mindenkire a választási bizottságtól az értesítők, hogy felvették a választási névjegyzékbe. Ez normálisan arra szolgál, hogy közöljék a szavazókörzet számát és címét. Erre az értesítőre azonban annak a népszavazásnak az összes kérdését is rányomtatták, amely az országgyűlési választással egyidejűleg kerül megrendezésre abban a tárgyban, hogy a választópolgárok egyetértenek-e azzal, hogy az általános iskolákban szexuális propagandát folytassanak a gyermekek átoperálása érdekében.

Ezt követően a választási plakátokra – amely Kormányországban csakis az ellenzék piszkolására szolgál – felkerült, hogy az ellenzék az általános iskolákban szexuális propagandát folytat a gyermekek átoperálása érdekében.

A népszavazás végül is eredménytelen lett, de a választás érvényes – egy melegszúrból tehát kormánypárti választási győzelmet lehet kihozni Kormányországban.

Mielőtt a mese véget érne, említsük meg melegében, hogy a többi állammal ellentétben, ahol az országoknak van kormánya, Kormányországban a kormánynak van egy országa.

Dull Ernő: Migránsok

Két bőröndbe összeszedett életükkel jelennek meg a világ segítségét kérő menekülők. A magyar határon a kereszténység nevében-védelmében kerítést húznak elébük, szurony, könnygáz készenlétben. Nem is bűnözők ők, hisz még azoknak is van nacionáléja: „migránsok”. Holott az első keresztény azt tanította: „Szeressétek ellenségeiteket!” Ehhez persze először magunkat kellene megtanulni szeretni csöndes elvonulásban mély önkritikával. Mert az, aki önmagát elfogadja, alig várja az alkotó, magányos pillanatokat, mint az első tanító, és semmi nem terhesebb számára, mint szemforgatók, kürtölők és hízelkedők zajos dicsérete. Az lehet csak képes javítani a világon, aki mindenképp előtte önmagát javítja meg. Ez a legnehezebb út, amely az ember előtt áll. De hát kik ezek a kormányzati kommunikáció által megbélyegzett szerencsétlenek?

Az arabok már a IX. században (tehát még azelőtt, hogy a magyarok egyáltalán megjelentek volna a Kárpát-medencében), a legendás bagdadi kalifa, Hárún ar Rasíd halála után elveszítették a lehetőséget önnön sorsuk irányítására. A tényleges hatalom a kalifák török testőrségének kezébe került, majd sor került a szeldzsuk hódításra. A kereszties háborúk két évszázada alatt felvonult legendás személyiségek közül is csupán a történetírók, a kádik, egy-két helyi kiskirály – mint Ibn Ammár, Ibn Munkidz – és a tehetetlen bagdadi kalifák tartoztak az arabok közé. A hatalom igazi

birtokosai, sőt a benyomuló keresztetek elleni harc legnagyobb hősei közül Zangi, Núr ad-Dín, Kutuz, Bajbarsz, Kaláún török, al-Afdal örmény, Sirkúh, Szaladin, al-Adil, al-Kámil pedig kurd volt. Igaz, ezek az államférfiak többségükben – kulturálisan és ténylegesen is – elarabosodtak. Ám 1134-ben Maszúd szultánnak tolmácsra volt szüksége az al-Musztarsid kalifával folytatott párbeszédéhez, mert a szeldzsuk török – nyolcvan évvel azután, hogy törzse elfoglalta Bagdadot – egy árva szót sem tudott arabul. S ami még súlyosabb, számos sztyeppei harcos szilárdan beépült a vezető katonai rétegbe – ők az égvilágon semmit nem értettek az arab vagy a földközi-tengeri civilizációkból. A megszállt, elnyomott, megalázott, a saját földjükön is idegenként kezelt arabok nem tudták végigvinni a VII. században kezdődött fényes felemelkedési folyamatot. A keresztetek érkezésekor kultúrájuk már halódott, a dicsőséges múlt emlékeit morzsolgatták.

Az arabok ugyanis nem tudtak időtálló intézményeket felállítani. Ezzel szemben a francia keresztetek már Keletre érkezésük pillanatában igazi államokat hoztak létre. Jeruzsálemben a hatalom átöröklése általában zökkenőmentesen zajlott, a királyi tanács hatékony ellenőrzést gyakorolt az uralkodó politikája felett, s az egyház komoly tényezőnek számított a hatalmi játékban. A muzulmán államokban még csak nyoma sem volt ilyesminek. Az uralkodó halála az egész birodalom létét veszélyeztette, minden változás a hatalomban belháborúval járt.

A szilárd és elismert intézményrendszer hiánya rányomta bélyegét a szabadságjogokra is. A nyugatiaknál a keresztetes háborúk idején az uralkodó hatalmát nehezen megszeghető elvek korlátozták. Uszáma az egyik Jeruzsálemben tett látogatása során megfigyelte, hogy ha a lovagok meghoznak egy határozatot, a király azt nem tudja sem érvényteleníteni, sem módosítani. Még jellemzőbb Ibn Dzsubajr beszámolója Keleten tett utazása utolsó napjaiból: „Elhagyván a Türosz közelében fekvő Tibnint, hatékonyan megművelt földek végtelen során haladtunk át, a tanyák és a falvak egymást váltották. A lakosság teljes egészében muzulmán, de jó egyetértésben él a frandzsokkal – az Isten óvjon meg bennünket a kísértéstől! A saját házaikban laknak, s megtarthatták minden jószágukat. A frandzsok által ellenőrzött szíriai területek mind így festenek: a földek, a falvak és a tanyák mind a muzulmánok tulajdonában maradtak. És bizony keserűség tölti el a legtöbbjük szívét, amikor a muzulmán területeken élő testvéreik sorsára gondolnak. Mennyit szenvednek ők igazhitű vezetőik igazságtalanságaitól, miközben a frandzsok méltányosan bánnak a muzulmánokkal!”

Ibn Dzsubajr okkal nyugtalanzkodott amiatt, ami a mai Libanon déli részén átutazva a szemébe ötlött. Mert felismerte, hogy az általa egyébként barbárnak tartott „frandzsok” politikai berendezkedése a jogok megosztásán alapul. A földesurak, a lovagok, az egyházi személyek, az oktatási intézmények, a városlakók, sőt még a „hitetlen” parasztok is mind-mind pontosan meghatározott jogokkal rendelkeznek. Az arab világban a bírósági ügyvezetés kifinomultabb, ugyanakkor semmi sem korlátozza a fejedelem önkényes hatalmát.

Ibn Dzsubajr, noha látta „az átkozott ellenség” jó tulajdonságait, óva intett tőlük, mert a frandzsok méltányosságát és igazgatási rendszerét halálos veszedelemnek tartotta a muzulmánokra nézve. Ha ugyanis a muzulmánok jólétben élnek a keresztények társadalmában, vajon nem fognak-e hátat fordítani hittestvéreiknek – és hitüknek? A keresztetes háborúk alatt az arabok nem voltak hajlandók megnyílni a Nyugatról jött eszmék előtt. Számos keresztény kiválóan megtanult arabul, ugyanakkor a keresztetes államok lakossága mindvégig mereven elzárkózott attól, hogy megtanuljon franciául.

A Szíriában, Spanyolországban, Szicíliában arab iskolákba beiratkozott európaiak az ott

elsajátított tudást oly mértékig hasznosították, hogy az kontinensük felemelkedésének záloga lett. A görög civilizáció örökségét – amelyet a keresztény papok hagytak elveszni, vagy egyenesen elpusztítottak – paradox módon az arab fordítók, gondolkodók munkáiból gyökereztették vissza a nyugat-európai civilizációba. Csillagászati, építészeti, földrajzi, matematikai, orvosi, vegytani ismeretek garmadájáról van szó, amelyről az arab jövevényszavak tanúskodnak: algebra, algoritmus, alkohol, cukor, azimut, nadír, narancs, zenit. Európa az araboktól vette át a papírgyártás, a bőrfeldolgozás, a textilművesség, az alkohollepárlás és a cukorkészítés módszereit, valamint nekik köszönhetjük a barackot, a paradicsomot, a mogyoróhagymát, a narancsot és a görögdinnyét is.

Nyugat-Európa a kereszties hadjáratok idején egyfajta gazdasági és kulturális forradalom küszöbére jutott, míg az arab világot a szent háborúk, a hosszú évszázadok óta tartó hanyatlás és züllés porlasztották, amely a hűvösség, tartózkodás, intolerancia és a terméketlenség irányába mutatott. A végső döfést az oszmán hódítás adta meg neki: a szultánok felvették a bagdadi kalifa címét is. Közben a Nyugat az élre tört, a haladás és fejlődés végképp az iszlám világon kívülre került, ennek tudatba kódolását a XIX. századi angol és francia gyarmatosítás csak elősegítette. Mármost hogyan viszonyuljanak az arabok napjainkban a külső, a Nyugat által képviselt modernizmushoz? És mégis sokan az országaikat, az államrendet, a létezés normalitását szétrepesztő polgárháborúk következtében, vagy csak a jobb, igazabb élet reményében, legyőzve ellenérzéseiket, segítséget kérve megindulnak felénk – és akkor Orbán Viktor idegengyűlölő rezsimjének határrendőreibe ütköznek.

Stancsics Erzsébet: Tolerancia

„Egy körrel körülírható az terület, amit ismerek. Ha többet megismerek, a kör határa kitágul, tehát sokkal több lesz, amit nem ismerek. Egyre nagyobb területen érintkezik az ismeret az ismeretlennel. Ha keveset tudok, kevés, amit ismerek.” Az utóbbi időben nincs nap, hogy ne jutna eszembe Popper Péternek ez a bölcs, emberi, gyarlóságaink felett elnéző, mosolyt fakasztó gondolata. Jó emberismerő, aki valóban türelmes volt. Igaz, talán ritkán használta a tolerancia kifejezést, de egész életműve, emberi mivolta a megértésről szólt. Hozzánk. És mi figyeltünk rá. Tudta, hogy a nevetés kikezdi az örökérvényűnek tartott igazságokat. Tőle tanultam meg azt is, hogy

„Ha sokat tudok, akkor sok lesz, amit nem ismerek”.

Jól érthető, hogy csínján bánt a türelemmel, ha az a tudással volt kapcsolatos. Egyértelműen nem szerette az öntelt korlátoltságot. Úgy emlékszem, fiatal koromban nem használtuk ezt az idegen kifejezést. Nem is nagyon ismertük. Helyette csak úgy együttérzésből, hallgatólagosan tudomásul vettük, hogy vannak másképp érző, gondolkodó emberek. Alig foglalkoztunk a „devianciá”-val is,

mert akiket ez jellemzett, olyan kevesen voltak, hogy nem jelentett fenyegetést egzisztenciánkra. De vissza a toleranciára: amit ez alatt értettünk, az tiszteletreméltó, mindennapi gyakorlatot, jártasságot, tudást jelentett. Voltak reklámok, de nem tömegével és nem olyan hatásosak és károsak, mint mai napság. Még csak gyengén csábítottak testünk alakjának megváltoztatására. Igény az ápoltságra és tisztaságra szólt. Annál fontosabb volt, hogy a mindenkori megszólalás kellő idejű és helyes tartalmú legyen, amely már kiállta az idő próbáját! A régi öregek gyakran mondogatták:

„A szó olyan, mint a pohár, hiába szép, ha üres.”

Az önmagáért való fecsegés, okoskodás, magamutogatás szégyen volt (kivéve a politikusok és az önjelölt okosok körében). Bölcs nagyanyám még ezt a véleményét hangoztatta: a műkötő és műmell nem helyettesíti az agyat! Nagyot változott azóta a világ! Ma már sok ember nem szégyelli sem a testét sem az agyát! Így nem is tudja, hogy mennyire ostoba. Nem tudja azt, amit Woody Allen: „ha intelligens vagy, bármikor megjátszhatod az ostobát, míg fordítva lehetetlen!” Ma egyre többen hetyke magabiztossággal mozognak az értéktelenség világában, és a művelt emberek úgy gondolják, türelmesnek kell lenni velük szemben. Hells Stylerz szerint olyan szintre jutott az ostobaság, hogy az okosoknak tilos lesz gondolkodni, hogy ne sértsék a hülyék döntéseit. Visszaszerezhetjük-e valaha is az értékek természetes, emberi igényét, rendjét?

Lean Baudrillard, francia filozófus és szociológus megállapította, hogy az „ostoba kultúra képtelen véget érni, csak egyre mélyebbre süllyed. Méghozzá úgy, hogy keserű és lejárt szavatosságú esztétikai, vagy spirituális árucikké vált, melyet mi már művészeti terméként fogyasztunk.” Az ego mennyiséget akar, a lélek minőséget. Már átbillentünk a fele-fele arányon is... Ha ez így megy tovább, lassan elveszítjük múltunkat és identitásunkat. A globalizált világ csak fogyasztókat nevel, ugyanis a tömegember nem áll ellen, nem tud ellenállni a külső hatásoknak. Jó, ha tudjuk, az önazonosság és erkölcs erősítése viszont csökkenti a fogyasztást. Popper Péter is nyilván úgy gondolta, hogy aki bölcs embernek képzelet magát, tudnia kell, hogy nem csak pénz, hanem ész is szükséges hozzá. Ő ebben „türelmetlen toleráns” volt!

A tolerancia igen veszélyes, többélű fegyver is lehet. Óvatosan kell vele bánni, mert a legváratlanabb helyzetekben ártatlan képpel visszacsap. A tömeg könnyen manipulálható a nyelv használatával, divatos szlogenekkel, hajlamos egyenlőségjelet tenni az észre nem vétel és a tolerancia közé. Egyre több az olyan kifejezésünk, amely kifordul eredeti jelentéséből, attól függően, hogy melyik tábor mire használja és milyen kontextusban. A tömeg, a tömeget irányító médiumok és a médiumokat irányító hatalom emberei nem ismerik, vagy szándékosan félremagyarázzák azon fogalmakat, mint a demokrácia, a liberalizmus – és a tolerancia. A morális hitel nélküli irányítás, a szellemi vagonlakók, zsványok zsarolási, manipulálási módszerei, a szókiforgatás gyakorlata, a magánélet nyilvános kitergetése a rosszul értelmezett tolerancia megannyi változata. Az pedig képes lopva megváltoztatni szeretteink és ellenségeink valódi lényét is. Én Popper bölcs tanítását fogadom meg:

„Egy emberért mindent vállalni kell. Egy helyzetért nem. Hazugságra nem lehet alapozni tisztességet, mert bizonyára összeomlik. Együtt kell élni, nem egymásban és nem egymás mellett. De mindenkinek joga van a lelkében egy kis kamrát megtartani magának. Ez csak az övé, ennek ajtaját nem kell kinyitni senki előtt.”

Úgy vélem, ez a valódi tolerancia...

Földeák Iván: Aki megakadt a történelem torkán

Talán sohasem fogjuk megtudni, milyen is volt igazából. Nem politikusként, vezetőként, emberként. Bár a kettő nehezen szétválasztható. Lenin mint fénykép már nincs szobánk falán. Szobrait elszállították. Mi, az idősebb nemzedék, talán még emlékezünk rájuk, minként modelljükre is.

Nehéz eligazodni a legendák és valós emlékek bűvkörében. És változik is a beidegződött kép. Ahogy változott elképzelésünk az „igazságos Mátyás királyról”. Aki korántsem volt olyan igazságos, mint ahogy a korabeli és az általa megszervezett, nem elektronikus királyi PR-apparátus sugallta, vagy a nem is annyira hálás utókor terjesztette. A mondák nagy része ugyanis későbbi. Mert a magyar parasztot soha annyira meg nem sanyargatták, sarcolták, mint az ő idejében. Kellett a sok pénz az örökös háborúzásra. Amit nem annyira a haza védelme, mint nagyhatalmi uralkodói vágyai vezényeltek. Bécset, mint fölösleges foglalatást halála után azonnal fel isadtunk, miközben a déli határvidékéken általa kiépített kettős végvár-rendszert elhanyagolva szisztematikusan védtelenné tettük magunkat az oszmán fenyegetéssel szemben. Nem könnyű rendet vágni a vélemények és mesék keszekusza dzsungelében.

Lenin sem járt sokkal jobban. Az őt követő korok szégyenlősen vagy szándékolt gyűlölettel eltakarták előlünk igazi arcát, maradtak a klisék. Pro és contra. Érző szívű, gyerekek buksi fejét simogató politikus és vérengző fenevad. Válassz, mi tetszik.

Volt szerencsém még találkozni olyanokkal, akik együtt dolgoztak vele. *Jelizaveta Drabkina* végigjárta az illegalitás röögös útját, a forradalom utáni nehéz éveket. Ő még „látta Lenin?” – olyannak, amilyen volt valójában.

„*Azt hiszi, hogy Lenin beleegyezett volna, hogy testét kitömve, vásári mutatóanyagként közszemlére tegyék?*” – jegyezte meg sokunkat meghökkentve budapesti tartózkodása során, aminek nagy részét kórházban töltötte. Majd hozzátette: *Lenin özvegyét, Krupszkaját, aki kézzel-lábbal tiltakozott a mauzóleum felállítására ellen csupán a neve mentette meg Sztálin bosszújától.* Az a bizonyos levél is szálla volt a dicső utód szemében, melyben a nagybeteg Lenin halála előtt óvta a pártot a grúz származású trónkövetelő nem éppen kíméletes vezetői tulajdonságaitól. Hogy miért nem lépett fel keményebben, amikor még volt hozzá hatalma? Mert amikor már helyre állt a rend, egészsége, ítélőképessége és befolyása nem állt helyre. Csak egy levélre telt erejéből, amit lelkes követői gondosan, évtizedekre elrejtettek. Hogy később – akaratuk ellenére – eltűnjenek a politikai sülyesztőben. A levél szerencsére fennmaradt. Drabkina *Szverdlovval, Trockijjal* dolgozott együtt, de kapcsolatai sem védték meg. Sőt, mélyebbre nyomták a pokol bugyraiba, a személyi kultusz idején éveket töltött büntetőtáborokban.

Milyen is volt Lenin? Talán szerencsésebb a kortársakat, az írókat megkérdezni. *Gorkij* jól

ismerte. Mindenkinél jobban. És talán mindenkinél jobban értette. Annak ellenére, hogy kapcsolatuk permanens vitatkozás volt. Mégsem tagadták meg egymást. Gorkij Lenin bölcs tanácsát megfogadva költözött ki a forradalom utáni évek Oroszországból. Értékelése zseniális: „*Lenin az az ember volt, aki mindenki másnál jobban ki tudta zökkeníteni az embereket megszokott életükből*”. Tegyük hozzá, nem csak az embereket, de a világtörténelem szekerét is letérítette öröknek hitt útjáról. Miközben a szónoki emelvény lábánál a lépcsőn görnyedten üldögélve jegyzetelt. Papír nélkül beszélt több ezres tömeg előtt, akik hallgattak rá.

Legendák és tévhitek, jó és rosszindulatúak. Az orosz életben mélyen gyökerező, a zsidóságot nem éppen elfogadó attitűdre építve egyesek zsidó származását vették elő vádként. Való igaz, anyai dédapja *Mosheko (or Moshe) Itzkovich Blank*, akit *Dmitrij Blankként* átkereszteltek pravoszláv hitre, zsidó származású volt. Ennek körülbelül annyi szerepe lehetett a dédunoka habitusának kialakulásában, mint annak, hogy *Mátyás király* – újonnan előásott csontjai tanúsága szerint – esetleg román származású volt. Azt viszont Lenin ellenfelei sanda érvként alaposan kiaknázták, hogy a bolsevik mozgalom vezetői között arányaiban is sokkal több zsidó származású volt. Elő a „szabadkőműves összeesküvés” mindig bevethető, rejtélyesen és borzongatóan hangzó blödlíjével. Még ha érthető is az arány, hiszen laktanyai hasonlaltal élve „*mindig a sor legvégén álló kapja a legnagyobb pofont*” s ez a társadalmi ranglétra végén álló zsidóságra nagyon is érvényes volt. A kérdés bonyolultságát jól mutatja *Jevtusenko* évtizedekkel később íródott poémájának a *Babij Jarnak* a nem igazán egyértelmű fogadtatása. Mellesleg nem meglepően sok volt a forradalmi vezetők között a nem orosz származású, *lengyel, grúz, ukrán* és más, a cárizmus alatt hatványozottan elnyomott nép szülötte is.

Volt szerencsém fordítani egy történelmi regényt testvéréről, az anarchista beütésű *Alekszandról*, aki a „*Népakarat*” szervezet tagjaként merénylettel akarta megoldani az önkényuralom eltörlését s ezért felakasztották. Sorsa lecke volt öccsének. Tankerületi főfelügyelő apjuk tekintélye és elismertsége ellenére a szibériai helyi társaság az ügy kapcsán megrettent s elfordult a családtól. Még az idős tanító sem látogatta többé őket, hogy lejátsszák a szokásos sakkpartit. Vlagyimir, miután *Szimbirszkéből* még nem volt vasút, nehezen talált vállalkozó fuvarost, hogy elvigye az első állomásig meglátogatni szentpétervári börtönben sínylődő bátyját.

A „hálás utókor” természetesen alaposan kiszínezte Lenin szerepét, igazolva a forradalmi eseményeket. Gyilkosnak kiáltva ki, amikor a problémák megoldása az emberi életek kioltásával majdhogynem mindennapi hatalmi eszköz volt, orosz orosz torkának esett a hatalmas birodalom szétesése utáni társadalmi megosztottságban. Ki ölt meg több embert? Korszakonként változik a statisztika. A keservesen, óriási áldozatok árán elért eredmény tagadhatatlan. Ez lett volna az igazi örökség. Vajon nem voltak belekódolva a későbbi összeomlás jegyei? A Lenin, majd az őt követő Sztálin által világhatalommá tett Oroszhon erejét, tekintélyét a beköszöntő pangás időszakában, majd később a kevésbé tehetséges utókorok sikerült eltékozolnia. Törvényszerű volt ez és mi volt ebben tanításainak szerepe? A győztesnek sok minden megengedett, az eredmény paravánja mögé sok mindent el lehet rejteni. A később előkapott vesztesre sok mindent rá lehet húzni. Az objektív utókor feladata lenne a tisztázás. De van-e objektív utókor? Akar-e valamit is tisztázni? Nem inkább csak a saját igazát erősíteni elutasításával vagy elismerésével?

Ma már szívesen elfelejtik, hogy mit kapott Oroszhon és Lenin örökségül. Szétzilált gazdaságot, amit az „új gazdaságpolitikával”, népszerű vagy népszerűtlen nevén a NEP-pel sikerült helyreállítania. Ami nem mindenkinek nyerte el a tetszését. Visszásságait, a feketedő

gazdaságban eluralkodó amerikai kalandor stílust *Katajével, Jurij Olesával* az élükön tehetségesen és szatirikusan örökítették meg a kortárs írók. Folytatható lett volna az általa kezdeményezett megoldás? És hová vezetett volna? Szabályozott piacgazdasághoz. Vajon hagyta volna a vadkapitalizmus másfelé törvényszerű, vadnyugati elburjánzását? Egyfelé ment volna a világ, lemondva a világforradalom szép ábrándjáról? Igaz, a „leggyengébb láncszemmel” ő már lemondott róla. Kevés megmaradt hívei ma már mindenről lemondtak. A kétpólusú világ patikamérlegesen kimért hidegháborús rendjének helyébe egypólusú – lehet, hogy nemsokára sokpólusúvá váló – világ lépett, nap mint nap fenyegető, zűrzavaros kataklizmáival. Igaz, legalább nem tört ki a világháború, csak halállal bőkezűen kaszáló helyi háborúk.

Lenin pedig egy emberöltőn, hét évtizeden át örök magyarázat és recept maradt a kevésbé tehetséges utódok számára. Önálló gondolkodás helyett elég volt idézni, mint a Bibliát. Ezt jómagam is megtapasztaltam, amikor a vlagyimiri főiskolán a marxista-leninista szemináriumon naivan azt a kérdést tettem fel, hogyan lehet, hogy fél évszázaddal a nagy forradalom győzelme után még mindig Lenin-idézetekkel próbálják orvosolni a kor gondjait. Tanárunk, egy derék kínai származású adjunktus (szülei az első kínai forradalmat követő megtorlás elől menekültek a Szovjetunióba) renitens viselkedésemet értékelendő baráti beszélgetésre hívott meg háromszobás panellakásába. Itt azután kiderült, hogy nem csak Lenint, de a nyugati filozófiát is ismeri, alaposabban, mint én. Kialakult köztünk a *status quo*. S mind a kétszer, amikor a Moszkvából érkezett felügyelők előtt kellett szóbeli vizsgát tennünk abból, mennyire sajátítottuk el a marxizmus-leninizmust, mielőtt kinyithattam volna pörös számat, tanárunk gyorsan kinyilvánította: „*Ez a hallgató igen aktív az órán, így vizsga nélkül kiérdemelte a jeles osztályzatot?*”. Köszönet Leninnek, hogy meggyőzött, a legjobb, ha alkotó módon közelítem meg gazdag örökségét.

Nehéz kérdés, kinek volt igaza 1917-ben?

A régi állapot már tarthatatlan volt, ezt még a liberális polgárság is elismerte, csak éppen semmi érdemlegeset nem tudott tenni ellene. Így azután októberben nem volt valódi fegyveres hatalomátvétel, magától omlott össze minden. A ma örök horgonyhelyen bebetonozott *Auróra* szerencsére vaktölténnyel lőtt. Ha valóban tüzelni kezd, azt alaposan megsínylette volna az Ermitázs. A „*Téli palota ostroma*” Eisenstein zseniálisan monumentális filmjében létezett csak. Valójában a védők, látva helyzetük kilátástalanságát, mint fészküket elhagyó vándormadarak az ablakokon át repültek ki, miután a tehetetlen, színészkedő Kerenszkij magukra hagyta őket. Az, hogy később az ostrom bejegyzett és kiemelt káderként nyilvántartott résztvevői annyian lettek, hogy két Palota tér sem lett volna elég befogadásukra, ismerős dolog, lásd nálunk a partizán vagy 56-os szövetség taglétszámát.

Jó döntést hozott 1917 októberében? Ember nincs, aki most erre választ adhatna Most már értelmetlen a vita, jó vagy rossz volt-e a *breszti-litovszki béke*, a későbbi események Lenint igazolták. A szükségszerűség felismerőjét, a kompromisszumok elismerőjét. Vajon minidig felismerte a kor szavát? Nem vette észre a kronstadti lázadás jelzését, hogy éppen azok keltek fel az új rend ellen, akik az októberi napokban hatalomra segítették?

Ha vallomásra bírjuk az irodalmat, nem mindenki lakkozta a valóságot. *Emmanuil Kazakevics* „*A kék füzet*”-ben másféle, kételkedő, töprengő Lenint mutat be. És egészen más Lenint tár elének *Valentyin Katajev* „*Kis vasajtó a falban*” című kisregénye, mely humorral és emberi meglátásokkal fűszerezve köti össze a lenini emigráció időszakát a *Nagy Francia Forradalom*, a *Párizsi Kommün*

eseményeivel.

Lenin a párt által kőbe vésett tabu lett. Tabu lett magánélete, feltehetően nem csak lelki kapcsolata a francia származású forradalmár asszonnyal, *Inessa Armanddal*. S aki ilyesmi után kutakodott, beleértve hiteles halotti bizonyítványát, az nem találkozott a szovjet hatóságok megértésével. Pedig nincs mit szégyellni. A betegség, ami elvitte az orosz forradalom vezetőjét, tipikusan értelmiségi kór volt, korabeli gyógyíthatatlansága okán bőkezűen aratott a kor kiválóságai között. Gondoljunk csak Adyra, akinek megítélésében aligha játszik szerepet a nagyváradi *Mihályi Rozália* „tüzes csókjá”.

Voltak Leninnek hibái, tévedései. Sőt, vétkei is, bűnök, melyek magukon viselték a kor kíméletlen pecsétjét. Tagadni, szépíteni nincs értelme. Megfelelően kell értékelni azokat.

Még az örök barát Gorkijt is megijesztette, hogy terrorra terrorral válaszolt. Nehéz válaszolni a kérdésre, „*mi volt előbb, a tyúk vagy a tojás*”. A történelem összetettebb és józanabb megítélésére kevesen vállalkoznak, egyszerűbb fekete-fehéren kimondani a verdictet. Pedig „*aki dudás akar lenni, pokolra kell annak menni*” – mondhatnánk egy későbbi zsenit idézve. Csak az a baj, hogy Lenin követője ezt a poklot, az előd óhaja és végakarata ellenére ipari szinten valósította meg.

Lett volna más út? Leninnel vagy nélküle? Megválaszolhatatlan kérdés. A történelemben nincs „*mi lett volna, ha...*” A mi feladatunk, hogy próbáljunk eligazodni, harag és részrehajlás nélkül. Egy bizonyos, más lett a világ. Lenin kitörülhetetlen nyomot hagyott benne. Az árát nemzedékek fizették meg. Az orosz társadalom, történetírás feladata a helyére tenni és megtalálni számára a méltó helyet történelmük gazdag és korántsem egyszínű arcképcsarnokában. Saját butaságunkat igazolná, ha kidobnánk.

Lenin árnya még most is kísért. Nem kenhetjük rá nehéz történelmi dilemmák rossz döntéseit. Hiába hívnánk őt tetemre, a marxizmus-leninizmus nem mindig tehetséges korifeusai által kőbe vésett tanácsai aligha segítenének. Nem vehetjük elő, mint kisokos, mindent tudó tanácsok gyűjteményét. Nem akaszthatjuk szobánk falára mondvacsinált oltárként képét. És nem aggathatunk a helyébe másokat. Nekünk kell döntenünk. Ha ezt az egyet megtanulhattuk tőle, akkor már nem élt hiába. Még akkor is, ha a mondás: „*Lenin élt, Lenin él, Lenin élni fog*” ma már anakronisztikusan hangzik.

Ballai László: Magyar odüsszeia

– részlet a regényből –

A háború zavaros áradatának mind inkább megálljt parancsolni látszott az orosz forradalom magasra kiemelkedő, erőteljes gátja, amely az emberek legelemibb igényeiből, a nyomor és az éhség elutasításából és a béke követeléséből épült. A német hadvezetőség, de még a Monarchia kontárjai is éberren figyelték a feltartóztathatatlanul előregördülő eseményeket. Míg az orosz parlament, a Duma a saját mandátumáról vitatkozott, szünet nélkül ülészek a „szovjetek”, azaz a közrendű nép, nemcsak a gyárakban és műhelyekben, de a hadsereg alakulatainál is spontán módon megalakított tanácsai. A velünk szemben álló frontszakasz szovjetjének »elnöke« a fiatal hadnagy, Nyemcov lett. A szovjetek határozatokat fogadtak el, és megbízottakat neveztek ki a hatalom képviselőinek és szervezeteinek ellenőrzésére, sőt leváltására. Szentpéterváron a legfőbb szovjet egy végrehajtó bizottságot, „Iszpolkomot” nevezett ki, amely az összes politikai pártot, a marxista mensevikokat és bolsevikokat, valamint a mérsékelteket képviselő testületként járt el. A Duma Ideiglenes Bizottságot hozott létre, ami új kormány alakítását tűzte ki célul. A fronton a vezérkar tisztjei hamar felismerték, hogy ha a hátszágban forradalom zajlik, az szét fogja zilálni a hadsereget is, amely szégyenteljes vereségbe kergeti Oroszországot, ők pedig elveszítik biztos egzisztenciájukat. Nyomásukra Miklós cár elvetette a Szentpétervárra vezénylendő büntetőexpedícióról szóló javaslatot, majd engedélyt adott a Dumának a kormányalakításra. Végül, március 2-án, azaz március 15-én, lemondott a trónról. [...]

A németek, a háborús folyam legfőbb őrei pedig alighanem mindent elkövettek annak érdekében, hogy aláássák az oroszok harci kedvét a békepárt megerősítésével. Különben, Édes Ilonám, hogyan juthatott volna be egyszer csak Oroszország politikai harcok szaggatta fővárosába április közepén Lenin és teljes kísérete? Sok mendemonda keringett egy bizonyos „lepecsételt vonatról” is, amelyen a bolsevik vezetőket Svájcól átszállították Svédországba. Stockholmból azután a társaság Szentpétervárra utazott, ahol nemcsak a helyi bolsevikok vezetői fogadták örömmel, hanem az Iszpolkom és a szentpétervári szovjet képviselői is. Közvetlenül érkezése után Lenin a bolsevikok konferenciáján elfogadtatta programját, az „áprilisi téziseket”, amelyek értelmében a bolsevikoknak többséget kell szerezniük a szovjetekben, nem szabad együttműködni az ideiglenes kormánnyal, államosítani kell a bankokat, a gyárakat és a termőföldet, fel kell oszlatni a hadsereget – ahelyett népi milíciát kell szervezni –, azonnal be kell fejezni a háborút. Lenin végezetül így foglalta össze követeléseit: „minden hatalmat a szovjeteknek!” E program pacifista volta dacára igen kardcsörtetőnek tűnik, mintha meghirdetője a fronton álló ellenség helyett a saját honfitársainak akarna hadat üzenni. [...]

A Fekete-tengeri Babadagtól a Balti-tengeri Rigáig összes vonalunkon millió és millió szempár figyelt az orosz lövészárkokban és az azok mögött zajló eseményekre. Miközben a Kerenszkij-offenzíva összeomlása még azoknak a katonáknak is elvette a kedvét a harctól, akik ellenálltak a mind könnyebben kínálkozó dezertálási lehetőségek kísértésének, a hátszágban Lenin, aki elérkezettnek látta az időt áprilisi téziseinek megvalósítására, tovább destabilizálta a helyzetet. Mikor azonban 1917 júliusában a szentpétervári helyőrség egyes radikálisabban szakadár szellemű egységei, a bolsevikok csendes támogatásával, az utcákon kezdtek tiltakozni az őket frontra rendelő parancs ellen – amely parancsot éppen azért kapták meg, hogy eltávolítsák őket a fővárosból –, Kerenszkijnek sikerült elegendő kormányhű katonaságot találnia lázadásuk leveréséhez. A júliusi események kimenetele komolyan megrémítette Lenint, nem utolsósorban azért, mert lelepleződött, hogy a német kormány pénzeli. [...]

Aki majd a hadak útjának történetét egyszer megírja, annak a nagy stratégiai lángelmék és a hallatlan emberi erőfeszítések taglalása mellett feltétlenül meg kell emlékeznie arról is, amit mi

hüledezve láttunk az orosz front moldvai szakaszán, hogy miképp olvad el egy hadsereg. Szentanúja voltunk nem egy szökésnek, megfigyeltünk csoportos dezertálásokat is. Mindezeket a tisztek állati üvöltése, a lovaglóostorok kegyetlen pattogása és a gúzsba kötött szökevények fájdalmas jajgatása követte. Ilyenkor fokozódtak az alaki gyakorlatok, valamint a vigyázzba állított alakulatok előtt sétálgató parancsnokok hosszas, nevelő célzatú fejtegetésekkel próbálták eltántorítani embereiket a rossz példa követésétől. Mert az egyszerű orosz katonák szemében a parancsnok olyasvalaki volt, mint otthon a földesúr – a kétségbevonhatatlan atyai tekintély megtestesítője.

November 7-e után azonban újfajta akadályra figyeltünk fel az orosz vonalak előtt. Különösnek tűnt, hogy nem a senki földjén állították fel őket, hanem közvetlenül a lövészárkok előtt.

– Ez csapda lesz – emelte el hosszas fürkészés után szemétől Zeiss-távcsövét Hauch tábornok.

– Milyen jó ez a távcső – jegyezte meg egy osztrák ezredes, aki szintén belenézhetett a tábornoki eszközbe.

– Olyan, mintha szőlőkarókkal tűzdelték volna körül a lövészárkokat – mondta Vitár Béla.

– Szőlőkarókkal! Nevetséges – puffogott a tábornok. – Jó hogy nem seprűnyéllel, hogy majd a boszorkányok is az ellenség oldalára állhassanak.

Érdekes, egy év óta ez volt az első kijelentés, amely valamelyest arra utalt, hogy Hauchnak van humora.

– Nyilvánvaló, hogy robbanótöltetekkel ellátott tűzcsövekről, valami új fegyverről van szó, ami nem is néz ki fegyvernek – vélte egy német vezérkari tiszt.

– De uraim, semmilyen mozgás nincs odaát – szóltam hozzá magam is a vitához.

– Király, derítse fel három emberrel! – rendelkezett a tábornok.

Azok a tárgyak pedig, amelyeket az ellenséges katonák másfél méterenként a földbe szúrtak, nem voltak sem szőlőkarók, sem új fegyverek, csupán régiek, haditudósaink által tökéletesen ismert gyalogsági puskák, amelyeket az oroszok, miután többé már nem volt rá szükségük, hiszen nem akarták magukkal cipelni azokat a hazafelé vezető hosszú úton, amelynek – legmagasabb szintű vasúti csapatmozgatási korszakunkban – gyalog vágtak neki. Különítményemet sem a második, sem a harmadik ellenséges vonalban nem várta semmiféle csapda – az orosz hadsereg egyszerűen távozott a frontról. [...]

Mivel a németek Baltikumban kiépített stratégiai pozíciója immár közvetlenül fenyegette Szentpétervárt, az ideiglenes kormány javasolta a főváros áthelyezését Moszkvába. Ezt a bolsevikok ellenforradalmi lépésként tálalták – mondván, az ideiglenes kormány így akarja átjátszani a néphatalom székhelyét a német császárnak –, és széles körű támogatást kaptak egy Szentpétervár védelmére teljhatalommal felruházott védelmi bizottság szervezéséhez. Ekkora már megszervezték saját, fegyelmezett fegyveres erejüket, a vörös gárdát, és joggal számíthattak arra, hogy céljaik érdekében manipulálni tudják a szentpétervári helyőrséget is. Kerenszkij, tudván, hogy államcsíny van készülőben, november 6-án bevezetett néhány bátortalan intézkedést a kormányhivatalok védelmére. Parancsaival – amelyeket csak ímmel-ámmal hajtottak végre a benne már nem bízó tisztek – végül is döntésre készítette a tétovázó Lenint. A november 6-ról 7-

re virradó éjszakán a vörös gárdisták megszállták a szentpétervári postahivatalokat, a telefonközpontokat, a vasútállomásokat, a hidakat és a bankokat. November 7-én reggel a bolsevikok uralták a fővárost. Lenin bejelentette az új kormány, a „népbiztosok tanácsa” megalakulását, amely első intézkedései között meghirdette a földbirtokok „társadalmi tulajdonba vételét” és békét kért a központi hatalmaktól. A béke első lépéseként a bolsevikok három hónapos fegyverszünetet javasoltak. Bejelentésükre a hadsereg elolvadt, a parasztkatonák, mint láttuk, szépen hazagyalogoltak a falvaikba. Lenin cinikusan így összegezte ezt az eseményt: „a katonák a lábukkal szavaztak a békére.” [...]

De mérges lehetett apám, amikor a lapokban olvasta ezt a frázist, ő, a forradalom hadseregének a katonája, aki híven követte Bem tábornok jelszavát az 1849-es téli hadjáratban: „lábbal kell megverni az ellenséget!” Másfelől viszont az események ilyenén fordulata rávilágított arra, hogy az oroszokkal teljesen feleslegesen gyilkoltuk milliószám egymást négy éven keresztül.

A három hónapos fegyverszünetet Lenin a hadsereg – vagyis a bolsevikok ellen fordítható erő – megszüntetését követően időhúzásra használta, mert azt hitte, hogy ennyi idő alatt kitör a világforradalom és a központi hatalmak összeomlanak, másfelől eközben lebonyolította a maga „vasúti háborúját”, amelyhez foghatóan sikeres hadműveletről a német vezérkar csupán álmodozhatott a nagy háborúban. Ennek keretében a bolsevikok fegyveres különítményei a – cári birodalom által kiépített – vasúthálózaton legyezőszerűen kirajzottak Szentpétervárról és felvették a kapcsolatot azokkal a helyi szovjetekkel, amelyek a közigazgatás hivatalos szervei helyébe léptek, hogy leküzdjék az októberi puccsal szembeforduló csoportok ellenállását. A kellő pillanatban döntő erőt szállítottak a kulcsfontosságú pontokra, ahol sorra aratták a helyi győzelmeket, amelyek azután összességükben meghozták részükre annak a terrorháborúnak a sikerét, amelyet szocialista forradalomnak kereszteltek el.

Délibáb

Rainer Maria Rilke: Az idegen

Nem törődött már a többiekkel,
nem felelt, fáradtan állt csak ott
s újra elment; mindent elhagyott.
Éji út s ha úton kél a reggel:

néki nászi éjnél többet ér.
Átélt már olyant, mikor a mély
égből szinte szúrt ezernyi csillag

s rejlő láthatárok mind kinyíltak
s mint egy harc, úgy hullámozott az éj;

és olyant, mikor a hold kibukkan
hirtelen zsákmányolt kis falukkal,
s mikor ápolt parkok mélyén ódon
kúriát emelt elé az éjjel,
mintha egyszer lakta volna régen,

félrehajtott fővel állt az úton,
majd továbbment, mert jól tudta, sok
útja van még, űzi már a lélek,
hívják új hidak, utak, vidékek
s távol, túlzott hirü városok.

S mind elhagyni, mindent, mindig, újra
s vágytalan, csak úgy, seholsem élvén,
hagyni hírt és birtokot.
Mégis, piacokon, város szélén,
egy-egy kút sikosra járt kövénél
úgy érezte, hogy övé az ott.

Radnóti Miklós fordítása

Rainer Maria Rilke: A fiú

Olyan szeretnék lenni mint azok,
kik vad lovakkal szállnak át az éjen,
fáklyákkal s hajzatuk szél fujja széjjel,
a vad-vad vágatás sodorta szél.
Elől én állanék, mint csónak orrán,
nagy lennék s összegöngyölt mint egy zászló, –
és sötét. De fejemen parázsló
aranyisak. S némán mögöttem áll
tíz férfi majd sötétben s jelre vár,
és rajtuk is oly nyugtalan sisak,

mely fénylik olykor s olykor régi, vak.
 És mellém dobban egy, ajkán a kürt
 villan, rikolt s térséget fú elénk,
 fekete, vak magányt fuvall körénk
 s mi gyors álomként dűljük át az űrt:
 mögöttünk minden ház féltérdre hull,
 nekivágunk a megdőlt utcasornak,
 egy tér elugrik: megfogjuk vadul,
 és ménjeink mint eső úgy suhognak.

Radnóti Miklós fordítása

Ballai László: Szepes Erika, Orpheusz kitharáját tartó

Korunk legkiemelkedőbb esztétájának, pedagógusának fontosabb e hangszer, mint sok költőnknek, akik pengetik, tépkedik azt. E hangszer és a hangolása. Ha műveltnek tartjuk magunkat egy-egy mitológiai, filológiai kérdésben, akkor állítsuk példának Szepes Erika maximalizmusát, aki *Hová tartasz, Orpheusz?* című nagyszabású – és immár megkerülhetetlen – esszéjének megírásához nem kevesebb, mint ötvennyolc szerző művének feldolgozásával bővítette amúgy is hatalmas tudását. Mert módszere a soha meg nem elégedés. „Akkor merülünk mélyre: ki volt Orpheusz? – csap bele a húrokba Szepes Erika – Nos, hát művész, a zene mágusa, aki kitharájával – mi pontatlanul lantot mondunk – elbűvölte nemcsak a vadállatokat, de a lelketlen fákat, bokrokat, sőt még a sziklákat is.”

Mélyre merülni, a tudás mélyére, a szavak mélyére – akár a pokol mélyére – megfejteni, mi mit jelent valójában, és csak azután jöhet az értelmezés – ez kiváló esztétánk ars poétikája. Tehát Orpheusz – és a régi görög rapszódoszok – hangszere a kithara. (Lant minden olyan húros hangszer, amely domború rezonátor testből és fogólapos nyakból áll. Képzeljük el, adjuk a zenész kezébe, és egy középkori kobzost fogunk látni, de semmiképpen nem az ókori vázaképekről ismert Orpheusz alakot.) Lelketlen fák és sziklák? Merthogy a mítosz a mágikus hiedelemmel, az animizmussal indul. „Minden, a környezetben lévő dolognak természetfölötti erőt tulajdonítottak (ezt nevezi a vallástörténet – az ausztronéz nyelvekből átvéve – *manának*) – írja Szepes Erika. – A legelső kultusztárgyak ilyen manával rendelkezőnek gondolt élő vagy élettelen létezők voltak, amelyek működését mágikus cselekményekkel vélték befolyásolni. Az Orpheusz-mítoszban majd főszerepet játszó Apollón a kutatás jelenlegi állása szerint eredeti ázsiai formájában egy kőhasáb volt, amit a házak kapui elé őrként állítottak, ennek neve volt az ókori mitográfusok (Hészühiosz, Szuda) szerint *agüia*, amiből később – a már antropomorf – Apollón mellékneve,

az *agüieusz*, azaz 'utcán járó' lett. De az isten feltételezett etimológiájú Apollón nevét is eredetileg egy tárgyról, a *kapuról* kapta: a hettita *ap-pa-li-u-na-as* = 'kapu' szóból eredeztetik, avagy annak föníciai megfelelőjéből, az *abulluból*." A kapu átvitt értelemben világokat köt össze egymással, vagy zár el egymástól, ennek nyomai a későbbi Apollón képzetek kettős aspektusában megmaradtak: Nap-természetéből adódóan éltet és pusztít, ő a gyógyító isten (*Paian*), de egyben a pusztító, rontó erő is – az Iliasz I. éneke szerint – mint *Argüirotox* ('ezüstíjas') ill. *Szmintheusz* ('Patkányisten'), azaz dögvészhozó.

Az antropomorfizmus első fázisában már elvont tulajdonságok is nevet kaphattak. „Két csoportjuk volt: az egyszerű *névgyök*, a *mitéma* (népszerűbben, de pontatlanul mitológéma), amely magába sűrítve tartalmazta valaminek a lényegét, amiről aztán mítoszokat lehetett mesélni. Platón, aki Prótagoraszt szólaltatja meg egyik ifjúkori dialógusában, vele mondhatja ki: a *miüthosz* (a görög eredeti alak) a pusztta elbeszélés a mitéma alapján való, reflexiók nélküli elbeszélése valaminek, míg a *logosz* az értelemmel megvilágított és megvilágítani képes beszéd. Platón alkalmazza a *miüthús legein*, *miütholegein* kifejezéseket, amelyből a *mitológia*, a *mítoszok értelemmel rendezett világa* létrejön. [...] A név gyakran kódolt és sűrített mitológiai szűjsé vagy motívum, de csak a mítosz indító motívumát tartalmazza, ami még nem hozza magával a történet további részét vagy kifejtését.”

Név-mitéma az Orpheusz szó is, jelentése: egyedül lévő, magányos, árva. Apollón magányos papjaként fénytermészetű, tiszta és egyszerű. Ugyanebben a mitémában gyógyító és szelídítő is: a vadállatok kitharájának szavára bárhová követik. A kitharát Apollóntól kapta Orpheusz, az isten pedig – ellopott marháiéért kárpótlásul – Hermésztől, a hangszer feltalálójától. Hermésznek azonban a tolvajlás, egyszersmind a kereskedelem patronálásán túl sokkal jelentősebb szerep is jut a régi görögök hitében: ő vezeti át a holtak lelkét az alvilágba. A magányos Orpheusz megnősül, de szerelmi boldogsága nem tart sokáig, felesége, Eurüdiké mérges kígyóra lép. A hős (mert a dalnok is hős, a jeles harcosokéhoz hasonló tisztelet övezi) magányosból árva lesz. Nem tud beletörődni a veszteségbe, Hermész kíséretével leszáll az alvilágba, ahol még Perszephonét, Hádész feleségét is megrikatja dalával, ezért engedélyt kap, hogy visszavigye Eurüdikét a fényre, de feltételül szabják, hogy az úton egyszer sem szabad hátranéznie.

„Az alvilágjáró Orpheusz pedig az árvaság-özvegység mellett új, nagyon emberi vonást kap: a *szerелеmben türelmetlen férfiét*, aki ezáltal válik vesztesé is. A névből következő történeteknek még itt sincs vége: a felesége nélkül a földre visszaemelkedő férfi most már végképpen árva, de árvaságában *boldogtalan* is, és nem tud többé szép dalokat énekelni, csak szomorúan *emlékezni* képes. Új aspektus: a *felejtteni nem képes emlékező*, aki nem csak a Léthé ('felejtés') folyója mellett haladt el, hanem Mnémoszüné ('emlékezet') forrása mellett is. Az árva Emlékező már korántsem azonos a Napot boldogan, ámulva köszöntő Dalnokkal. Ezt az Orpheusz-mitémát Nietzsche értette meg a legmélyebben, amikor így jellemzi Orpheuszt: »Csak emlékezni tudok, többre nem vagyok képes.« Emlékezete korlátozott: a korábbi felvilági élete és az öröm kiesett belőle, csak rémséges alvilági élményei kísértik.”

A világon immár többé helyét nem lelő Orpheusz nőgyűlölő lett, helytelenítette a bakkhánsnők erkölcsstelen életét és őrjöngő szertartásaikat, ezáltal szembekerült az új, feltörekvő istenséggel, Dionüszossal. (A görögök ugyanis mint égi eredetűt, tisztelték a bortól való részegséget.) Orpheuszt tehát darabokra szaggatták a nagy boristen követői. „Fejét bedobták a Hebron folyóba, de a fej nem süllyedt el, kiúszott a tengerre, és folytonos prófétálás közben Leszbosz szigetére sodródott – ami nem véletlen, hiszen Leszbosz volt a költészet hazája,

Alkaiosz és Szapphó szülőföldje. (Ha Arisztophanész a mítosznak ezt a változatát használja, ennek tudatában teszi a *Békák*ban). A Lantos mítémája más halált is hordoz: testének darabjait művészetének pártfogói, a Múzsák szedték össze és temették el. (Ne feledjük: a Múzsák Mnemoszüné, az Emlékezet lányai.) De nem hagyta cserben a Múzsavezető isten, Apollón Múzsagetész sem: a szigetre kiűszott fejet Apollón magához fogadja, de megtiltja neki, hogy tovább is jósoljon.”

Az Orpheusz-mitémáktól megérkeztünk a költészet forrásvidékére. Friedrich Nietzsche félreértelmezői szerint az „apollói” és a „dionüszoszi” jelentené a két alapvető minőséget az irodalomban. Az elsőnek a világosság, a józan ész, a mívesség, a tudatosság, a pontos fogalmiság a sajátosságai, míg a másodiké az irracionális érzések, az öntudatlanság, az ösztönök, sőt az éj hatalmának világa. Pedig Nietzsche ezt írta *A tragédia születésében*: „Apollónhoz és Dionüszoszhoz fűződik az a felismerésünk, hogy a görög világban eredetük és céljaik szerint, roppant ellentét áll fenn a szemléletes, apollóni művészet és a zene, Dionüszosz nem szemléletes művészete között: e két, olyannyira különböző törekvés egymás mellett halad, egymással többnyire nyílt ellentétben, és egymást örökkön és egyre hathatósabban mind újabb és újabb művekre ösztönözve, hogy állandósítsák e köztük feszülő ellentét harcát, amit a közös »művészet« szó csak látszólag hidál át; mígnem a hellén »akarat« metafizikai csodatette folytán, egymással párban jelennek meg, és ez az egyesülés végül létrehozza az attikai tragédia éppoly dionüszoszi, mint amennyire apollóni művészetét.”

Vissza tehát Szepes Erikával a Hebron forrásvidékéhez: „Az *Orpheusz-mitéma* – az elbeszélő mítoszok szerint (korántsem idéztem mindegyiket – valamiképpen *együttesen tartalmaz valamit az »apollóniból« és a »dionüszosziéből«*, amelyekről, mint az kiderült, nem is olyan ellentétesek egymással, mint azt a dualításokat, ellentétpárokat és egyéb tetszetős alakzatokat kedvelő mitológusok tanítják. Maga Kerényi Károly, az Apollón-vallás nagy tudósa több ízben tett olyan kijelentéseket, amelyek az *alap-dualítások tulajdonképpeni egylényegűségére* utalnak (az alapdualítások az emberlét szempontjából: test-lélek, élet-halál); ezekre Kerényi a következőket mondja: »Az orfikus lelkület – amennyiben dionüszoszi lelkület volt – *fel fokozás útján* segített a *testi-lelki lét inberens antinómiáinak* megoldásához.« És: »...az orfika félút egy ősrégi, testies gondolkodású világ antinómiái és a szellemformálta új világ harmóniája között”; és: »az orfikus lélek még a halál órájában is *lényegileg testies* természetű: fájdalom és öröm hordozója.« Kerényi fontosnak tartja, hogy az »ősmítosz« thrákiai háttérbe helyezi Orpheuszt, mert ezáltal környezetében a vadság az uralkodó, ami a *dionüszoszi* létmódhoz tartozását indokolja. Végül Orpheusz zenéje *apollóni*: a vad állatokat – dionüszoszi lét – felszabadítja, megszeli; ez is az orfikus létmódhoz tartozik – mint tudjuk: Orpheusz Apollón papja –, és ugyanilyen a húsfogyasztás tilalma is. Ezzel az apollónisággal viszont gond van: egyrészt papja az istenségnek (vates Apollineus), másrészt azt állítja Kerényi, hogy »az orfikus vallásosságnak kezdettől fogva valami nem-arisztokratikus vonása van, ami társadalmilag is kifejezésre jut.« Apollónról pedig már Homérosz is úgy tudja, hogy a katonai arisztokrácia istene volt... Nem ismerjük ki magunkat? Hát persze, hogy nem. Egy mítémáról, legyen az dalnok, isten vagy hős, sok mítoszt lehet elbeszélni. Amit viszont még a végiggondolhatóságnak is a szintje alatt érzek, az a dionüszoszi örület lényegének megfogalmazása, amit Kerényi mintha egy freudi rémálomból vett volna át: a Rettenet meglátása és az attól való megrémülés.”

Következzen, mi irónia: „Alig várom, hogy megtudjam, mi az a Rettenet. Hát W. F. Otto megmagyarázza: »a magát újra szülő élet misztériuma...A szülés borzasztó megrázkódtatása, a

vadság, mely hozzátartozik az anyaság ősfomájához, és nemcsak állatokból tör elő rémisztően, ezek mutatják meg a dionüszoszi örület legbelső lényegét: a haláltól körülengett életmélységek felkavarodását.« Pedig ő férfi és nem is szült. Anya sem volt. A haláltól való félelmet is másként élték át a természeti népek – ezt a néprajz sokirányúan bizonyítja –, de ők még nem ismerték a freudizmust és a vallástörténetet.»

Nem csekélyebb iróniát, sőt vitriolt igényelne annak a leírása, amiképp elfelejtjük arany igéinket, egy arányban azzal, ahogy Apollón hatalma – legalábbis látszólag – Dionüszosz fennhatósága alá csúszik. A bakkhanáliákon fékevesztett nemi kicsapongás tombol – ez megmutatja Dionüszosz belső azonosulását az őt nevelő szatírral, Szilénosszal –, a férjüket szeretkezést követően széttépő bakkhánsnők örületükben meg is eszik az emberhúst. „De azért áll az Olümposz csúcsán, azért magasodik az istenek fölé Apollón, hogy jóságával visszaállítsa az eredeti helyzetet. A Parnasszus lábánál lévő Delphoi jósdáján olvasható feliratot ugyanis ugyanúgy be kellett tartani, mint Dionüszosz részeg mámorra buzdító szavait: a *Méden agan* ('Semmit se túlságosan') feliratot a hagyomány szerint a delphoi jósda kapujának jobb oldalára Kleobulosz (költő, Lindosz türannosza) vésette fel – nyilván régebbi időkből származott –, míg a *Gnóthi szeauton* ('Ismerd meg tenmagadat') jól ismert intését Khólón, Spárta ephorosza (felügyelője) örökítette meg a másik oldalon – ez is a történelem előtti időkből származik, tényleges jelentése: »Ismerd meg halandó mivoltodat!« A dionüszoszi mámorral hatalmas erő szállt szembe, Nietzsche úgy fogalmaz, hogy »Az Apollónban testet öltött hajtóerő szülte az egész olümposzi világot, és ebben az értelemben Apollónt az olümposziak atyjának tekintették.«»

Ismerd meg halandó mivoltodat! Kevesen fáradoztak annyit ezért, mint Friedrich Nietzsche. „Nietzsche pszeudo-mítoszában az egyed- ill. törzsfajlódás három fokozaton megy keresztül: teve, oroslán, gyerek. Az embernek mindhárom fokozaton át kell mennie, hogy időbeli folyamattal áthaladhasson az embert felülmúló emberhez vezető hídon. Az utolsó fokozat, a gyermek, a legjelentősebb: jellemzői az *újrakezdés*, az *ártatlanság* és a *feledés*. Mindhárom kívánalma az új embernek. Ezek bizony orpheuszi sajátosságok... Az átalakulás során válhat teremtővé az ember, az *átalakulás* és a *szenvedés* során. Megírja Nietzsche versben is a fokozatokat, azok megsemmisítését és a vele járó *szenvedést* – ezek a cselekedetek visszahozzák a dionüszóiák önkívületben történő szétszaggatását, a *szparagmoszt*:

Te ki láttad az embert
mint istent s mint bárányt –,
hogyan széttépd az istent az emberben,
széttépd a bárányt az emberben,
s míg széttéped, neved –
Ez a te üdvösséged
...
a költő és a bolond üdvössége.
(Hajnal Gábor ford.)”

Szepes Erika jobban megérti Nietzschét, mint bárki a zárt filozófiai rendszerek felől (amelyek kialakításában a német filozófusok már odáig jutottak, hogy eszméiket paragrafusokba, mintegy törvénykönyvekbe foglalták). Ugyanis Nietzsche ízig-vérig klasszika-filológus, vágyaiban költő, gondolkodásában mítoszteremtő, attitűdjében pedig teljes mértékben orpheuszi személyiség.

„Nietzsche ezt mondja: »soha nem volt még embert felülmúló ember, mivel az ember még nem tanult meg alábukni«. És még soha nem volt képes megváltoztatni a körülményeit, hogy túljusson jón és rosszon. Nietzsche tudja: emberből soha nem lesz embert felülmúló ember. Tehát mítoszban kezd gondolkodni, létre kell hoznia, meg kell teremtenie az Übermensch mitémáját, amelynek hősét egy keleti, élő legendában találja meg. A Zarathusztra-történet bővelkedik mitikus fordulatokban-elemekben. Ezeknek fő kulcs-szavai az akarát-akarás, a cselekvés és a hatalom. Mindezek Nietzsche rendszerében úgy kapcsolódnak össze, hogy céljuk a *teremtés, az örök visszatérés lehetővé tétele*. És – tegyük hozzá – eredménye még a *szükségszerűség szülte szabadság*.”

Azt, hogy a faszizmus teoretikusai, egy Gobineau, egy Labriola nyomában loholó Mussolini hová csúszott a valóság lejtőjén, pontosan mutatja az 1922-es Rómába menetelést követő olaszországi feketeinges hatalomátvétel. De soha senkit nem értelmeztek félre és piszkítottak be olyan tragikusan, mint egy Hitler Nietzschét az „ember feletti ember” és a „hatalom akarása” fogalmak kiforgatásával, hiszen a náci szillogizmus harmadik mondatát egyenesen a koncentrációs táborok kapui fölé függesztették: „A munka felszabadít.”

Az életnek „fölül kell múlnia magamagát újra meg újra” – hirdeti Nietzsche, hirdetjük vele mi is. Mi más lehetne a művészet, mint örök meghaladás? És ki más juthatott közelebb a létezéshez, mint orpheuszi lehetőséghez Rainer Maria Rilkenél? „Rilkének kiemelt mitikus alakja – mert lényét sokoldalúan és mélyen érti, tehát mitémája – Orpheusz. Juthat-e valaki közelebb a lét végéhez, mint e szavakban Rilke: »Minden művészet annak az eredménye, hogy valaki veszélybe került, hogy egy élményen átesett a végsőig, ahol senki sem mehet tovább.«”

Rilke *Szonettek Orpheuszhoz* című ciklusának harmadik darabja így zeng:

Isten képes rá. De követheti
halandó őt a szűkös húrú lanton?
Szándéka visszás. Nincs Apollón-templom
ott, hol széthúznak a szív útjai.

Mint tanítod, nem óhajtás a dal,
nem annyi, mint elérhetőre törni;
az ének lét. Isten számára semmi.
De mikor létezünk? S mikor pazall

létünkre ő földet csillagsereggel?
Ne hidd annak, ifjú, szerelmedet,
még ha ajkadra hang tör is, – feledd el,

hogy fölzengettél. E hang nem soká él.
A Valóság dala más lehet.
Száll céltalan. Isten fuvalma. Szél.

(Kálnoky László fordítása)

Hová innen tovább? Az örök meghaladás Szepes Erika esztétikájára is érvényes, aki megalkuvást nem ismerve, önnön tudását álladóan csiszolgatva tabukat dönt, félresöpri a félműveltség prokrasztészeit, és a *Hová tartasz, Orpheuszban* nem csupán felállítja azt a mércét, amely

mindazokra nézve kötelező, akik a húrok pengetésihez fognak, de olyan felismerésre ébred, amely körül mint tengelyen forgatja meg mitémáit.

„Szerb Antalnak van még egy igen lényeges megfigyelése Rilke halál-fogalmáról, s ezt a megfigyelést a már említett, talán legfontosabb regényébe, *Az utas és holdvilág*ba is beépítette: ez a »saját halál« gondolata. »A modern ember halála tucat-halál, kórházban, orvosi segédlettel, udvariasan és feltűnés nélkül hal meg« – kommentálja Rilke sorait, (és írja bele a regénybe, hogy Mihály nem halhat meg Ervin halálával). Rilkét a különös gondolat már korai, prózai művében is foglalkoztatta: »Ki adna ma valamit egy jól kidolgozott halálért? Senki. A gazdagok már igazán megengedhetnének maguknak egy alaposan megrendezett elmúlást, de biztos már ők is közömbösek és hanyagok, az emberek egyre kevésbé akarják, hogy saját haláluk legyen. Nem sokára az is olyan ritkaság lesz, mint hogy valakinek saját élete legyen.«”

Mindennek eszenciáját adja Rilke három sorban:

Saját halálát add meg, Istenem,
mindenkinek azt, mi létében érik,
amelyben vágy volt, ínség és értelem.
(Nemes Nagy Ágnes fordítása)

1937-ben, *Az utas és holdvilág* írása közben Szerb Antal nem tudhatta, hogy ugyanekkor Palesztinában tanulmányozza a „viszonyokat” egy Németországból kiküldött, leendő alezredes, akinek köszönhetően az idegen halál nemhogy udvariasság híján, de iparszerűen megszervezett tömeggyilkosság keretében következik majd be, amely őt magát is áldozatául ragadja. (Mindenféle ködösítési és kifürdetési kísérlet dacára a Horthy-szoldateszka a legaktívabban bekapcsolódott a náci haláliparba. Hitler rendszerével először szimbolikus értelemben jött létre a rokonság, hiszen az is „nemzetiként” aposztrofálta magát, majd a jogi igazodás következett be a nürnbergi típusú faji törvények kodifikálásával, végül a „keret” felállításával megkezdődhetett a „nemzet” számára fölöslegessé vált állampolgárok likvidálása.)

Paul Celan, költői tanúságtételére már a holokauszt után került sor. Szepes Erika szerint Celan szintén Orpheusz útját követve jutott el az *Atomkristály* utolsó darabjához:

„A szél által
megtisztulva,
szabad
az út az ember-
forma havon [itt mintha Rilke szélfúttá „fia” jelennék meg]
...
lépsejtjégnél
ott vár egy lélegzetkristály,
megdönthetetlen tanúságod. [...]

Ez a lélegzetváltás, hideg és meleg levegő cseréje a születés – és a halálba vetettség utáni újraszületés – szüli a lélegzetkristályt, a költeményt. Celan költeménye nem hagyományos nyelven megszólaló, leíró jellegű vers, hanem az emberi hang elnémulásán, a fuldokláson felülkerekedésen túl is fenntartandó memorandum. »Megdönthetetlen tanúság.« Költőjének sorsa a Rilke

megfogalmazta »saját halál«, a saját élet megélése után önmaga választotta suicidium, amely előtt önálló létre bocsátotta lélegzetkristályait, az ő »dalait túl az emberen«.

Kerényi így summázza Orpheusz alakját: »A dionüszoszi világ az, amelyben Orpheusz él, működik és igazi dionüszoszi módon alámerül.« Pedig Orpheusz alakja több és sokrétűbb ennél: az apollóni és a dionüszoszi együttesen van meg benne – ez adja az ellentéteknek azt a harmóniáját, amit a püthagoreusok számviszonyokban fejeztek ki (az ő lantja húrjainak hangolását is). Élete az apollóni napsugaras felvilág, az élet és a dionüszoszi alvilágba merülés kettőssége; művészete egyrészt az apollóni boldog élet megéneklése, majd felejtése, másrészt az alvilági élményre való emlékezés szomorú dallá formált kettőssége.

Alakja a soba el nem múló dalra való készség – a kétféle életérzésből születő művészetnek a mítosz által megfogalmazott örökléte.” (Szepes Erika: *Hová tartasz, Orpheusz?*, in Szepes Erika: „Hol győztes bárdok énekelnek”, Napkút, 2021)

Szepes Erika: 186 szó

Tompa éjszaka. A párás hőség tömbje lélegzetvételre alkalmatlan. Nincs mozgás, nincs hang. Süket hőség. Egy nő araszol tétován, irányt nem keresve, a lombok felé fordítva fejét, mintha valami libbenést, moccanást lesne. Hiába. Az egész lakott világ élettelen. A nő hátrakulcsolja kezét, mindkettővel markolva a nyúzott kékításkát, mintha abba kapaszkodnék. Az egyetlen támasza. Az úttesten kopott zebra, a lámpa pirosat mutat, nem vált. Úgy maradt, fényhőbe rögzülve. A nő elindul a kopott zebrán, óvatosan körülnéz, veszély sehol, csak jóltáplált csótányok vonulnak előtte lassan, biztonságban. Átér a túloldalra. A lámpa még mindig piros. Nincs ereje váltani. A nő a rozzant bódék kirakatait nézegeti. Sötét van, a mobiljával világít. Zsúfolt élelmiszerbolt tárlójában olvadt sajtok és zsíros felvágottak, chipsek egymásra dobálva. Hegynyi sörösdobozok, rekeszekben, pultokon. A másik kirakat a környezetből kikiabáló színű, mintájú és árú divatdarabokkal. Hetek óta zárva. A harmadik a Nemzeti Dohánybolt alvilágba hívogató ajtaja hatalmas nemzeti kokárdával. Előtte hangosan horkoló részeg hajléktalan fekszik a földön, a saját levében. A nő megáll, megpróbálja kiegyenesíteni fájó hátát, amit nem támaszt eléggé a kistáska. Lassan továbbindul. Tétován. Talán haza. A sötétben nem látni, ki lehet. Talán én.

Köves István: Túlélőnek lenni kötelesség

Volt mit túlélni, nem panaszkodhatok, elég,
 hősileg vagy gyáván vacogva, bárhogya elképzelhető,
 de mai szemmel mérlegelni hiba lenne, ítélkezni,
 most, amikor épp nem pattog fejünk felett az égő tető.
 Akkor is itt voltam otthon, amikor törvénybe tették,
 hogy megölni engem hazafias szófogadás, dicséretes,
 egy nyelvet beszéltem rablókkal, gyilkosokkal, velük,
 pedig kapunkon lecsorgott a gyilkos sárga-zöld festék,
 csapódott házkapu, vagonajtó, mindenre elégséges okkal,
 elvágólag halmozták egymásra a tátott szájú éhen veszteket,
 s nem szállt felettük temetői ének, gyerekek, fiatalok, vének,
 temetetlen jelezték, egyszer majd titkolhatatlan lesz a múlt,
 hiába oltott mész, sikoltozó buldózer tolt a sírhalom,
 álmomban sírva öleltem hógaim, bátyáim meggyalázott testét,
 hallgattunk halottainkról, kiktől nem búcsúzhattunk el illón,
 s gondoltuk, túlélés helyett könnyebb lehetne utánuk menni.
 Ugyanazt a Himnuszt énekeljük, égre emelt szemmel, ma is,
 aminek dallamára igaz hittel csörtetve gyilkolni meneteltek,
 csak egy mozduló ablaküvegről lepattanó fénysugár figyelmeztet:
 emlékezik a beléltt ártatlan gyermekhullákra a folyó,
 lustán locsog az alsó lépcső mentén ma is a bölcs Duna,
 az új, letérkövezett parlamenti téren jobban pattog majd a golyó.
 A nemzetvezetők mindig mindent túléltek, büszkén mosolyogva,
 vonul előttük némán a lelógó lábú, sárgult tetemekkel teli saroglya,
 feledésben bíznak, megbocsátásban, megértést remélnek.

Túlélőnek lenni kötelesség, lesben lapul a kétélű múlt,
 jól termő föld ez a Kárpát medence, beissza a vért,
 nem nézi hevét, csoportját, származását, magába öleli,
 nap süt, esik eső, sok jobbat ennél már aligha kívánhatsz,
 a viharfelhőt leső szántóvető itt mindig indulattal teli,
 hol van néhány vigasztaló, közösen mormolt régi verssor,
 ránk maradt, közös örökség, magas ég, de sokszor!
 Drótkerítés övezte hazánkban kívánatos vendég ma is a bánat.

Köves István: Fű nő a sínek között

Ez évben enyhe volt a nyárvégi alkony is
 ebben a pengetarajos-drót kerítette
 maradék-házban, a hazánkban,
 fűszeres, langyos és borzongató,
 akár mangános állott vízben a lábáztatás.
 Városomban végleg bezártak a kis-mozik.
 Elsőbb a köpködős gyöngyvásznasok, de hamar
 aztán az elsőhetes filmszínházak is, sorban,
 s attól kezdve már nem volt akkora nagy szám
 a főiskolán a filmrendezői szak sem.
 Mécsek, gyertyák, fáklyák lobogva
 emlékeztetnek még a régi makacs hitre,
 bárki emelte, akármiért, a tény:
 Kerítések közt élünk, bekerítve.
 Ki tudja, hova lett október lángja, vele a lobogás?
 Elforduló évfordulókból, jelképtől jelképig kapaszkodva
 tolong a terepasztal körül sok bergengóciai hős,
 megint bokacsattogtató toborzó szól, untig,
 pedig a korosztályom már rég tornacipős.
 Kapunkban megtorpan a reszkető áhítat,
 errefelé, most, ha még akad valami remény, szépség,
 az is csak liliomsápadt és alultáplált,
 a kiontott vér tapadó bűze mindent átítat.
 Hova lettek a villamos-ütközőkre akasztott
 halottak-napi koszorúk, a könnygyászos özvegyek,
 fű nő a sínek között, lelakatozva a rozoga saroglya,
 a csavargók már nem is csavarognak,
 csak ülnek, néznek maguk elé, sóvárogva-sajogva,
 üresek a vendéglő udvarok, a lócás kerthelységek,
 földre lökve eszi a rozsdá az abroszleszorító pántokat,
 hiába meredeznek, mint ég fele mutató hófehér dárdák,
 hiába lebeg a vágató vadlovak fehér sörénye vigaszul,
 mégist üzennek a szélbe robbanó vadgesztenyefavirágpetárdák.

Karinthy Frigyes: Társadalom

Swift Gulliverje beszéli, hogy a törpék országában egy különös törvénykönyv keltette fel a figyelmét, kiegészítése a mi törvénykönyveinknek, amit ebben az országban olyan természetesnek találnak, hogy nélküle nem tudnák elképzelni a másikat se. Mi csak *büntetőtörvényt* ismerünk, de ők, a liliputiak (talán éppen azért olyan kicsikék) bizonyos fajta *jutalmazótörvényt* is kodifikáltak. Aki bűnt követ el, a törvény megbünteti – de aki jót cselekszik, annak ugyanolyan természetű jutalom jár, mint amilyen büntetés érte a gonosz cselekedetet: ugyanolyan értékű örömben, haszonban részesítik, mint amekkora szenvedést, kárt okoznak annak, aki a bűnével szenvedést és kárt okozott.

Ebben az országban kevesebb szükség van sejtelmes és bizonytalan, földöntúli és testentúli ígéretre, mint amilyenekkel mifelénk szokták toldozni-foldozni holmi zavaros teozófiák az eleven életet élő és harcoló embernek azt a kellemetlen tapasztalatát, hogy rosszat tenni rizikóval jár ugyan, esetleg veszít az ember, viszont esetleg nyerhet is – a jó cselekedetet azonban egészen bizonyosan legfeljebb odafönt, egy ismeretlen országban írják fel az ő „követel” rovatába: itt a Földön pedig nem adnak rá még előleget se. És kellemetlen tapasztalatából kénytelen azt a kellemetlen következtetést levonni, hogy az emberi társadalomban nem jó és rossz harcol egymással, hanem éppen úgy gyenge és erős, mint a természetben – ebből viszont világosnak látszik, hogy amit mi jónak nevezünk, az emberi nyelven gyengeségnek, amit pedig rossznak, az erőnek számít.

Holott, holott – ez a következtetés egészen hamis: nem az emberre, csak a társadalmi törvényekre jellemző, azokból merítjük. Mivel eredményét és hasznát (szerencsés esetben) csak sikerült rossz cselekedetnek látjuk, és mivel hozzászoktunk (a gépies, fizikai világ törvényeit alkalmazván magunkra), hogy energiát csak ott tegyünk fel, ahol munkasiker jelentkezik, a levertség és szomorúság gyenge, rossz óráiban, hajlamosak vagyunk rá, hogy a rosszaság mögött erőt, a jóság mögött az erő hiányát, tegyük fel, gyengeséget, ami csak szükségből, kényszerből nevezte el magát érénynek. Mindjárt megváltozna, megjavulna ez a hamis értékelésünk, ha volna *jutalmazó* emberi törvény is, mely felismerve, hogy csak az állatra áll a puszta *gyenge vagy erős* ellentét bizonyossága – az ember mélyebb és bonyolultabb érzelmi életénél fogva, igenis, *jó vagy rossz*, függetlenül erejétől vagy gyengeségétől – belátva, hogy a jó nem *hiánya*, hanem *ellentéte* a rossznak, éppen úgy eleven erő, mint az: a jó cselekedetet éppen úgy pozitív valóságnak tekintené, mint a rossz cselekedetet. Kiderülne az, amit már-már lehetetlennek kezdünk tartani, puszta felületességből, hogy nem minden rossz ember erős és nem minden jó ember gyenge ember – sőt (ez már más kérdés, külön kell bizonyítani, hogy miért), valószínű, hogy emberek közt, ellentétben az állatokkal, inkább az erősek szoktak jók lenni!

Mindez egy barátomról jut eszembe, akit most bizonyos vétekekkel vádol a törvény. Nem akarván elébe vágni az igazságszolgáltatásnak, nem nevezem meg sem őt, sem a vétket, amivel vádolják. Mondjuk, egyszer megsértett, megbántott valakit, vagy valakiket, akikhez tartozik testben és lélekben, érdekekben és érzelemben. Tegyük föl, hogy vétkét annak rendje és módja szerint megállapítja a törvény: ez esetben büntetés vár rá. De hol a törvény, mely *nemcsak* a vétket kutatja, hanem *egyebet* is? Az eset tudniillik nem olyan egyszerű. Az illetőről pontosan megállapítható, számtalan dokumentummal, hogy ugyanazok érdekében, akiket állítólag, egyszer megbántott, rengeteg jót tett már, harcolt értük, cselekedett, áldozatot hozott, igyekezett hasznot hajtani nekik és érdektársaiknak.

Mi itt a teendő? Ha azt az egy vétket büntetjük csak, és nem vesszük tekintetbe a jót, amivel

nyilvánvalóan több hasznot hajtott azoknak, akik miatt tette, mint amekkora kárt okozott vétkével – furcsa eredmény jön ki, azzal a tudatos vagy tudattalan utóízzel, vétkes és szemlélő lelkében, hogy rosszat tenni kár volt ugyan, de jót tenni nem volt érdemes. Vagy belenyugodjunk annak a groteszk anekdotának tanulságába, melyben a kormányost, miután megmentette a hajót, érdemrenddel tünteti ki a kapitány, de utána rögtön föbe löveti, mert mentés közben megsértette a hajóreglamát?

Ha volna jutalmazó törvény is, volna rá mód, hogy jó és rossz, mint ellentétes *erők*, kiegyenlítsék egymást, harmóniát teremtvé a világban.

Mert fontosabb az, hogy jó és hasznos emberek legyenek közöttünk, mint az, hogy rosszak és kártékonyak ne legyenek.

Nem mondom azt, ó kegyes és hívő lelkek, hogy ne bocsássatok meg ellenségeiteknek. Azt szeretném, ha egyszer kivételesen, barátaitoknak is meg tudnátok bocsátani.

Más.

Egy nőt láttam rettenetes helyzetben – az életéről volt szó, egy másik nő miatt – döntő pillanat, melyben kockán forgott minden, ami féken tartja a mindnyájunkban ott leselkedő öngyilkost: hiúság, önérzet, szerelem. Beszélnie, határoznia, cselekednie, döntenie kellett: esetleg gyilkolni, ha másképp nem megy: életveszélyben volt. Halotthalvány lett az arca, a szája elfeketedett, a torka összeszorult – ijesztő volt. Ekkor véletlenül a szemben levő tükörrre esett pillantása – pillanatra, ájultan behunyta a szemét, aztán a retikülje után kapott –, a következő percben ott ugrált már remegő ajkai közt a pirosító.

Bámulva néztek rá, valaki elnevette magát. Én nem nevettem, nagyon jól megértettem. Ugyanaz az életfenntartó ösztön ágaskodott fel benne, mint a férfiban, mikor halálos veszedelemben verekedni kezd támadóival.

Úgy kapott a retikül után, mint a férfi, mikor a revolverzsebéhez kap.

Nagyzási hóbort – hm. Vajon okvetlenül örült-e? Császárnak képzele magát – pedig nem az! No és? Napóleon talán nem képzelte magát császárnak? Mégis az volt.

No, nem kell megijedni – nagyon jól tudom a különbséget: csakhogy ez a különbség sokkal *kisebb*, mint hinnétek. Mindössze annyi, hogy nemcsak elképzelte, de el is tudta képzelteni a többiekkel.

Nem több.

Ezt a házaspárt nem ügyvéd – orvos fogja elválasztani.

Megváltás – felismerése annak, hogy jellemünk nincs determinálva.

Kétféle embernek van szüksége Istenre – az együgyűnek és a lángésznek. Előbbi nem ért meg semmit, utóbbit nem érti senki. Előbbit Isten közvetíti és tolmácsolja az emberekhez, utóbbit az embereket közvetíti és tolmácsolja Istenhez. Előbbi mindent megbízhatatlannak és elégtelennek érez, amit gondol – utóbbit mindent megbízhatatlannak és elégtelennek érez, amit emberektől hall –, szüksége van valakire, aki őt embereknél jobban megértse.

Freud Zsigmond álomfejtése egy új hieroglif ábécéjét kezdte el kibetűzni. Kiderült, hogy álomképeink közt van néhány visszatérő, mindenkinél kivétel nélkül egyformán jelentkező kép, ami nem közvetlen ábrázolás, hanem csak *elem* – eleme, betűje, jelképe valami ősi, elfeledett képírásnak, titkos írásnak, amivel tiltott szöveget akar közölni velünk lelkünk pogány őse és alkotója: a vágy.

Morgenstern furcsa verse, magyarul.

Ló

Tanár úréknál csöngetnek. A Marcsa
Kinéz. A tepsiben a harcsa
Rotyog. Ki lehet az ilyenkor?
Ló áll az ajtó előtt.

Ajtó riadtan visszacsap, kilincs dermedve,
A szakácsné hökkenve áll. Az istenért, mi történt?
Mint látomás, a nagy leány kilép, lábán papucs
Mindenki az előszobába jön.

„Bocsánat, szól a Ló, mint ki zavarni restel
A lakatosműhelyből küldött – izé – a Mester.
Én voltam tudniillik, aki csütörtökön
Felhozta a korcsolyakulcsot...”

Tizenkét ember és egy eb
Állnak, mint a kísértetek.
A kisfiú nagyot rikolt
Állnak, gyökeret verten.

A Ló látván, hogy meg nem értik,
Fejét búsan lehajtja térdig
S szelíd mosollyal, mint a vértanúk
Indul a lépcsőn lefelé.

Tabló. – Keresvén e tünet okát,
Tanár úr összehúzza homlokát
S szól megfontoltan: „Véleményem ez:
A dolog merőben valószínűtlen.”

Lukáts János: Rókacsapda

A szilvafáról fűrészelt le az elszáradt gallyakat, egy kis ápolás mindenkire ráfér. Török és döf a szilvaág, ki hitte volna róla. Morgolódtam vele valamelyest, aztán a fa tövénél halomba raktam a széjjelhullott gallyakat.

A két nagy ág villájában vettem észre valamit, úgy szemmagasságban. Fekete volt, vagy inkább rozsdás. És volt rajta... mi is volt rajta? Én ilyet még életemben nem láttam. Röstellem, de félttem tőle egy kicsit, óvatosan érintettem, ujjheggyel. Vas volt ez, vagy vas lehetett rozsdásodása előtt, most a délelőtti napsütésben felmelegedett. Az egyik végén patkóformán görbült két vaspálca, középen kerek lyuk, ebben nyilván volt valami a tárgy fiatalkorában. És három rugó, erős horgokkal a végén. A negyedik hiányzik, állapítottam meg, az nem lehet, hogy csak három rugó legyen valamin. Miközben fogalmam se volt, mit tartok a kezemben. Mert már a kezemben tartottam. Fölnéztem a szilvafára, a szilvafa érlelte éretlen gyermekeit, és nem segített.

– Ez micsoda? – kérdeztem Istvánt, a ház első számú gazdáját, és elébe tartottam legújabb kerti szerzeményemet. István valami halk kuncogást hallatott:

– Rókacsapda.

– Rókacsapda? – és hirtelen nem tudtam, öröm vagy bánat tárgya lesz ez nekem, de még azt sem tudtam mindaddig, hogy ilyesmi van a világon. Egérfogó, vidravas – ilyet már hallottam, na de róka...

– Ott találtad a szilvafán? Ott van több mint húsz éve, amikor vettük a telket, már ott találtuk. Rozsdás vacak, de sajnálom kidobni. – Kegyetlen szavak voltak ezek, tele igazsággal. De hát kidobni régi idők tanúját, ilyet még csak elgondolni is!

A rókacsapdát a szoba sarkába telepítettem át negyedszázad után, és visszamentem a szilvafához. A fűrész csak lézengett a kezemben. Miért kellett akkoriban itt rókacsapda? Annyi volt errefelé a róka? Vagy azt az egyet akarta gazduram kifogni, amelyik megdézsmálta a szárnyasállományt? Körülnéztem óvatosan, ebben a kertben nincs nyoma baromfinak. Most már nincs persze, mert a róka... – vigyorgott fel bennem egy gondolat. Hm, forgott tovább elmém kereke, de ha rókát akart fogni, miért rakta vajon fel a fára, aki felrakta? Hiszen a róka nem fut fel a fára! Vagy éppen mert a róka már megfogódott, a csapda pedig egyelőre fölösleges volt? Túl kézenfekvő magyarázat, nem szeretem az ilyet. Talán gazduram leánykája tette fel a fára a

csapdát, nehogy az óvatlan róka belesétáljon? Igen, ez lehet. Talán az a gyerek is rókabarát volt. Van itt még egy...

És hát: ipari műemlék, a múlt századból, amikor még az ilyen dolgoknak megadták a módját. Nézd a kampóját, ebből nem sajnálták a vasat! Meg a rozsdát sem! – vigyorgott ismét a gondolat. Rendbe fogom tenni, határozta el, a rozsdát eltüntettem, az én rókacsapdám úgy fog ragyogni, mint a... Mást gondoltam, a fényes csapda nem csapda, azt már a kert sarkából meglátja a róka, és szól a többieknek is: – Vigyázat, csapda a kertben! De hát – gondoltam aztán újra mást – én nem akarok rókát fogni semmiképpen. Én a rókákkal vagyok! – jutott eszembe az ideillő mondat. És már láttam, amint Ravaszdi úr két lábra áll, kezét nyújtja, és mellemre tűzi *A Rókákért* kitüntetést. Na, elég, ez a szilvafa még mindig túlságosan gallyas!

A rókacsapda benn tűnődött a szoba sarkában az élet forgandóságán, mi pedig – esteledvén – szalonnasütéshez készülődtünk. Nyaralók kedvelt nyári mulatsága ez, városi lakukban egész évben nem sütnék szalonnát, itt a vakáció alatt akár kétszer is. A rakható tűz, a csillagszemes éjszaka, a körbeülők lobogófényes arca inkább, amit várnak, aminek résztvevői akarnak lenni mind – nem is annyira a szalonna. Az forró és füstös, ha leesik poros vagy hamus lesz, rá muslica száll, levéltörek ragad, jobb azt odacsúsztatni a falánkabbaknak, azok majd szétfaragják, forró torkukat pohárnyi borral hűtik, a sütőknek marad az illat, a látvány meg a füst baráti elillanása a sötétben. így gondolják ezt háziak és vendégek, és akik máig se tudják eldönteni, ők maguk vajon hová is tartoznak. A diófa lombjából lepittyeg egy madár, hogy tessék már a zshivajt és a lángolást abbahagyni, így nem lehet aludni a fészekben. Tavaly nyáron egy bagoly még olyanabbakat üzent...

A többiek huhogó tűzvészekről, sercegő disznócsülkökről álmodtak, magam egy nyársról, amellyel lángbetűket lehetett írni az égre, és mindezt roppant szépnek éreztem. Szegény csapda, ő vajon mit álmodott a csillagos ég után a szoba sötét sarkában?

Tulajdonképpen vizet inni mentem ki hajnalban, bendőmben makrancoskodott a szalonna. A kút sarkánál lábam a harmatos fűbe gyökerezett. A tegnapi tábortűz mai hamvain két rókakölyök játszadozott. Hegyes fülűek voltak, és csetlő-botló jószágok, mintha egy rajzfilmből szöktek volna át ebbe a világvégi kertbe. Apró kaffogás hallatszott felőlük, felugrottak a szenes tuskókra, meg lecsúsztak róluk, feltuszkolták meg lelökdösték egymást. Önfeledt játék volt ez, meg komoly felkészülés egy hosszú rókaéletre.

Aztán orrukat a magasba emelték, megijedtem, talán felfedezték bennem a lopakodó ellenséget, a csapdagazdát. Dehogy, rókáim mást fedeztek fel, ami már hajnalhasadáskor ide csalogatta őket: a szalonnaszagot. Zsákmány ez bizony, ahogy a rókaiskolában tanulták, és ahogy a maguk kölyökfogával tapasztalták már hébe-hóba. A hamuból emelték ki vagy a kövek alól, amelyek kört formáztak a tegnapi tűz köré, nem tudom. De egyszerre a szájukban volt a szalonna, az elejtett, finnyásan félretolt, félig megégett, félig nyersen maradt hús. A kút sarkáig ért az illata, szájamban összefutott a nyál, kis híján elnevettem magamat. A rókák nem engedékeny fajta, a szalonnát ketten két végén tépték, cibálták, szemük egymásra villogott, és zárt foguk mögül morogták testvérüket. Aztán lebukfenceztek a harmatba, a csalán, a disznóparéj meg a vadzab zöldjébe.

Itt róka? Soha nem volt róka, állítja István gazda meg mindenki, akit kérdeztem. Persze, egy nyári vendég, aki éjjel alszik, nappal kertet gondoz, este rózsét gyűjt, mit tudhat a rókajárás

rejtelméről a harmatos hajnalban. És különben is, láttuk, hogy elvitte a csapdát valaki arról a rémesen magas helyről. Olyan öreg, rozsdás csapdával egyébként se lehet vadászni, ezt minden róka tudja. Hát akkor most miért ne falatozhatnánk itt egy jót! – és körülhányolták a maradék gallyakat. Látod-e, itt hagyták a javát, ezt a vékony hasa bőrét, nem is tudják, mi a jó, a rókának való! – és örömjongásként nyivákolnak egy vékony hangút. Bukfencet még egyet vetettek, aztán a szájukba kaptak egy-egy szalonnamaradékot, és úgy tűntek el a birsalmafa mögött, egy kerítésrésen át, mintha sose járt volna róka a kertben.

Még percekig nem moccantam, mintha megállt volna az idő. Valóban láttam, és valóban rókák voltak, mint negyedszázada soha, és egyetlen nappal azután, hogy a csapdát múzeumba tessekeltem? Ezeket akarták itt valaha megfogni, agyoncsapdázni? Vagy az ötödik, tizedik öregrókát? Vagy talán bizony történt itt ilyesmi, manapság az unokák azért járnak embercsendes hajnalban?

Közelebb mentem a kormos hasábokhoz, a zsírcseppes lapulevelekhez, két vastagabb szalonnabőr tűnődött a kövek között, és apró praclik nyomát láttam körben, amelyek aztán eltűntek a csalánosban. Fejcsóválva indultam vissza a néma házba, nem, ezeket ugyan meg nem fogja semmiféle rókacsapda, de mintha valaki mást máris megfogott volna...

Deák Mór: Beléndek

ordítástól berekedni
barátságból verekedni
hajnallal gyújtani eget
megenni a beléndeket

ordítva is csöndben lenni
némán is csak üvölteni
megölelni ami rettent
fiatalítani Istent

egyenes barázdát húzni
édesapámat megnyúzni
s apaként hogy megnyúzzanak
hagyni hiszen van egy fiad

anyámat vállamra venni
puha földbe beletenni

kényelmesen megágyazni
koporsóját égbe dobni

kiszúrni a saját szemed
csak azért mert megteheted
aztán csodálkozni rajta
milyen vörös az ég alja

megölni aki bereked
megölni minden kisdedet
immár bármit megtehetni
s épp ezért semmit se tenni

majd csöndesen hazamenni
ahol soha nem vár senki
ahol már nem szólítanak
ahol soha nem kel a nap

Képes Gábor: Bolygók

Merkúr

A legkisebb fiú ült
a legközelebb a tűzhöz.
Lázadj Merkúr,
apádtól ég a házad.

Vénusz

A mocsár te magad légy –
így bölcselkedik Vénusz,
a rendszer légy csapója.
Ásványkincseid egyszer
egy földi kolónia
megcsapolja.
Hangyák fognak cicázni Veled,
Te trópusi virágok legnagyobbja.

Föld

Van-e élet a Földön kívül?
Ezt kérdezzétek – hagyják,
a világ kávéfolt csupán
Nemere csészealján.

Mars

Rajtad már minden halott –
vagy csak elhagyott,
hogyan a Földön vessen
a harmadik napra új magot.

Jupiter

A Jupiter édes uniója:
a halakkal teli Európa.
Monolitikus álom,
bölcső lettél
– vagy kukta a gázon.

Szaturnusz

Ide már nem hallatszik a ritmus.
Neked a Jupiter a Nap.
Az kel fel hamarabb?
Híg vagy, csak egy buborék,
gyűrűd véd a kozmikus tűtől:
pukkanásközeli vidék.

Uránusz

Holdjaid angol ízléssel válogattad, Uránusz!
Yorkshire tea tejjel – ez a légköröd.
A gyűrűn túl miért röhög a szonda?
Bár csak életről árulkodna.

Neptunusz

Hogy lesz a kékből vörös?
Olvadj ki, Neptunusz.
Bár a rendszerünk közös,
lassan keringsz.
Ahhoz, hogy élj, kell egy üstökös.

Plútó

Törpévé fokoztak, Plútó –
vagy felfedezték titkos sereged?
Bolygók között te vagy az első.
Égi tenger csepp Tombaugh vidékén:
az univerzum szívét viseled.

Képes Gábor: Jég-tánc

Csúszunk. Csúszunk lefelé
Csúszik egy ország egy nép
Az ember
Fegyvertelenek hada
Csúszik egy kor
Egy környi ifjú
Egy iskola
Szikrákat hány
A tollunk
És csúszol te is

Köröket rajzolunk a jégre
Korokat papírra
Vízszintes nyolcasokat
Karcolunk
Rendért kiáltunk
Harcolunk
Táncunk menti meg a földet
A vöröset is
Meg a zöldet

Még nem is ráncos az arcunk
De láttunk már sokat és haltunk
Együtt veled ki utcán alszol
S ha kezet nyújtunk is haragszol

Köröket rajzolunk: Napot
Holdat, Földet és
Csillagot
Gömbölyű arcocskát
(Hölgyet!)

így mentjük meg a Földet.

Ádám Tamás: Hegyi beszéd a jótékonyaságról

A nyílt színen osztogatok szeretetet, mosolyt,
biztatást. A kevéske adományt kartondobozba
teszem. Mások tévét hívnak, újságot csörgetnek,
hogy kidüllesszék mellüket. Glóriás adományozók.

Tető nélküli sátor alatt nyilvános lagzi. *Vigyázzatok,*
hogy adományaitokat ne az emberek előtt
osztogassátok, hogy lássanak titeket. Fényben fürdő
kupolák, magabiztos tekintetek. A reflektor súlyát
nem bírja a ház, kupolája ledől. Lidérces álom,
látomásos este lesz.

Zárt üzlet kirakatában ül egy ismerős, a betört
üveg miatt kézzel fogható, nyakkendőjén pálmafák
növekednek. Parfüm helyettesít orgonaillatot,
elaj ándékozom.

A jótékonyaság irgalmasság, mégsem ezért teszed.
Az alkalomhoz sose használt fehérínged felveszed,
gallérjára lepke száll, maradhat nyugodtan,
biztatom.
Bátorító szavakat adok a gyengéknek, miközben én is
gyenge vagyok. Kezemben megfagyott hagymából
lé csöpög, könnyezem. Vissza kellene engedni a tóba
a halakat, holott a válaszvonalon, a kopolyú felett,
bárd suhog. Jézus is ezt evett. Odaadom mindenem.

Ádám Tamás: Hegyi beszéd a megbocsátásról

Ki vétkezett ellenem, és kit bántottam, nem számolom. Szégyenfoltok feketednek az égen. Inakat szaggat a kutya, csontot dobok neki. Fáj az esőverte lapulevelek szomorúsága, kezed bot a hátamon, karmolásod patakmeder arcomon, fogsorod húsomba mélyed, nem védekezem, egyszer majd visszaadom.

Észak felől közelítek, elesek a mohás betonon, megállít egy meztelen csiga. Sebet ejt a cseresznyefa csüngő ága, homlokomon vérvonal, integetnek őseim. Csonkítanám a fát, rossz a láncfűrész csillagcsavarja. Megbocsátok a vasnak, jóba lennék önmagammal, akik ütnek, azokkal is.

Reszelem a pálinkafőző csövét, rézport szórok az avarba, lassítom az időt, ezen az őszön a felismerésre sokkal erősebb a hajlam. Esélyt adok, hogy megbocsáss, én is megbocsátok, nem harapok húsodba, elszáradnak a lapulevelek, egyenesbe jövök: *Mert ha megbocsátjátok az embereknek az ő vétkeiket, megbocsát nektek is a ti mennyei Atyátok. Ha pedig meg nem bocsátjátok az embereknek az ő vétkeiket, a ti mennyei Atyátok sem bocsátja meg a ti vétkeiteket.*

Tört virágcserepeket ragasztok, leandert adok pofonok helyett. Mindketten szeretjük a fényt, atyám. Bocsáss meg nekünk. Habár.

Húrok

Ballai László: Markó Ivánra emlékezve

Az 1980-as évek elején Markó Iván meglepett azzal, hogy a balettet kivitte a sportcsarnokba. Hatalmas apparátust mozgató előadásokat koreografált-rendezett. A fényeffektusokat a rock-koncertekről kölcsönözte – a hangfalakat is. Valami nagyot akart mutatni Budapestnek, ahonnan elment, el kellett mennie, sok mindent pletykáltak erről. Elvitt magával egy egész végzős

balettosztályt Győrbe, ahol azután készültek szorgalmasan a soha nem látott csodára.

Emlékezetemben a Garcia Lorca költészetéről készült produkciója lüktet a legélesebben. Költészet a tánc nyelvén. De nem egy töről fakadnak valójában? Nem finomodhat ki végtelenül a test művészete is? A testé, amelyet örökké keresünk? A sportcsarnokban felállított óriási színpadon intim mivoltában elevenedett meg a zöld leány az *Alvajáró románcból*, de hogy megelevenedett! Zöld fény kísérte a csábító balerinát végig a színpadon. A nőt, akiért gyilkoltak.

Zöld szeretlek, zöld imádlak.
 Zöld szél. Zöldbe borult ágak...
 Dércsillagok vonulása,
 uszonya a homály-halnak
 virradatot hoz világra. ...
 Ciszternában a cigánylány,
 Sima vízen ring az árva.
 Zöld a haja, zöld a húsa,
 hűlt ezüst a szeme párja.
 (Nagy László fordítása)

Vagyis, miközben a menekülő gyilkost keresve alvajáró leányára rátörtek a csendőrök, szerencsétlen pára belezuhant a ciszternába. Nem is a leány zöld (mint a balettben). El kellett olvasni a verset otthon. Azóta is rengeteget gondolkodom rajta. Minden teliholdkor eszembe jut, hiszen akkor a falevelek élénkzölden csillognak.

Ma már íróként egy olyan korban, amelyben nem olvasnak az emberek, megértem, mekkora jelentősége van annak, hogy egy Markó Iván, akinek tömegek mozgatására van lehetősége, ráirányítsa a figyelmet az irodalomra a végtelenségig kifinomodott társművészet segítségével. És aki tudja, mekkora egy színházi színpad, amelyen a balett-táncosok mozognak, elképzelheti, milyen nehézséget jelent egy ennél sokkal nagyobb térbe kilépni.

Tér.

Markó Ivánnal egyszer találkoztam, ha lehet találkozásnak nevezni azt, hogy egyszerre ebédeltünk ugyanabban az étteremben. (A terem a tér behatárolt változata, mint a színpad.) De hát csak ketten tartózkodtunk egy kora délutáni órán a Kispipában. Letéve az étlapot az ember körbenéz. Ez nem ő? Rám perzselte tekintetét. Farkasszemet néztünk. Azazhogy nem, mert az arra megy, ki bírja szemrebbenés, félreácsingózás nélkül tovább. Ő sem ezt, sem azt nem akarta. Mert a pillantását szeretet forrósította, egy jó lélek melege – és figyelem. Egy idő után én fordítottam el a fejemet. Hiszen olyan kínos hosszasan bámulni valakit. De írisze tovább izzott a képzeletemben. Hatalmas erő, tehetség és akarat sugárzott át ezen az íriszen. Amely azután szétáradt a színpadon, a csillagközzé tágult térben, akár ő táncolt, akár az általa megdelejeztettek...

Nándi Mihály: Cura

Bemutatták José Cura *Requiem*jét Magyarországon. A szerző maga vezényelt. Kérdés, vajon átment volna-e a mű Balassa Sanyi bácsi zeneszerzés-vizsgáján? Balassa Sanyi bácsi ugyanis közismerten szigorú tanár volt, ha megszólalt egy autóriasztó, félbeszakította az oktatást, és addig szüneteltette, amíg el nem némult a nem kívánatos hangforrás. Ezen alkalmak revelatív jellege bizonyára mélyen megérintett volna egy José Curát. (Arról nincs információ, hogy Balassa Sanyi bácsi szigorúságában – amely egyszersmind ethosz – jelezte-e a Zeneakadémia bérszámfejtésén, összesen hány órán keresztül nem tanít egy hónapban, mert erre az időre nem kívánja felvenni a fizetését.)

Az viszont nem kérdés, hogy José Cura mindenben átmegy, mindenhol ott van, mindennel foglalkozik – és mindenhol nyilatkozik. Ha arról érdeklődnek, énekesként miért kezdett el vezényelni, azt feleli, hogy ő eredetileg nem is karmester akart lenni, hanem zeneszerző és négyéves korában már értette mind a két szakmát, de hát azután valaki meghallotta, milyen szép a hangja, miért ne kezdett volna énekelni is? Emelkedő tenorista pályája közben egyesek kikiáltották az új Pavarottinak, mások az új Domingónak, de ő már csak megmaradt az új Curának. Azután történt valami a hangjával – bárki más összeomlott volna –, ekkor eszébe jutott karmesteri, sőt, zeneszerzői küldetése. Mármost – erre elődjénél, Gustav Mahlernél nincs jobb példa – egy karmester bármilyen zenét írjon is, azt be tudja játszani a közfigyelem terébe, különösen, ha elragadó személyiség.

José Curánál pedig nincsen elragadóbb személyiség – kiváló reklámhordozó, politikusok, vezető üzletemberek és üzletemberek mutatós özvegyeinek barátságára méltó, hangversenytermek nyílnak meg előtte a nagyvilágban, tehát kis országunkban is. Előző fellépésén azt nyilatkozta, a koncert előtt megkérte a zenészeit, mindannyian béküljenek ki a haragosaikkal, hogy csak szeretet legyen a szívükben. Meg azt is, hogy Puccini minden darabja fülledt, latin szeretkezés. A Bartók rádió riportere rá is kérdezett, hogy ez a *Messa di gloriára* is vonatkozik, a vallásos műre, amelyet éppen elvezénylendő lesz? De Curát nem lehetett kizökkenteni (a „cura” szó spanyolul papot jelent). „Éppen ez az, mert a *Messa di gloria* egy korai mű, sokféle hatás tükröződik benne...” stb.

Cura azonban nem jó pap, holtáig sem fogja megtanulni, valahányszor bűvészpálcával a pódiumra hág, hogy saját opusa iránt szórakozva és szórakoztatva felcsillantsa a közfigyelmet, két tehetséges embert foszt meg az érvényesülési lehetőségtől: egy zeneszerzőt és egy karmestert...

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Filler u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marcius15.hu

Webmester: webmaster@marcius15.hu

www.marciustizenotodike.hu - © 2010-2022 Marczius Tizenötödike. Minden jog fenntartva!